

IV.

Kisebbségi
autonómiamodellek
a régióban

Petar LAĐEVIĆ

A kisebbségi kérdés regionális rendezése

SZERBIA MODELLJE

Hölgyeim, Uraim, jó napot kívánok! Petar Lađević vagyok, a nemzeti kisebbségekkel foglalkozó szerbiai köztársasági tanács utkára. Elsőként engedjék meg, hogy üdvözljem mindannyiukat Vojislav Koštunica úrnak, a nemzeti kisebbségekkel foglalkozó szerbiai köztársasági tanács elnökének a nevében. Köszönetet mondok azért, hogy lehetőséget kaptam arra, hogy felszólalhassak ezen a tanácskozáson. Több okból öröömre szolgál, hogy itt beszélhetek. Az első ok, hogy tisztségemnél fogva bizonyos értelemben köteles vagyok részt venni az ilyen vitákban. A második az, hogy szakmám is a legközvetlenebbül köt ehhez a kérdéshez, filozófia- és szociológiatanár vagyok, részt vettem különböző témákról szóló számos vitában, és egész sor írásom jelent meg a bizalom helyreállításáról, az olyan történelmi tények felülvizsgálásáról, amelyek megterhelhetik a nemzetek közötti viszonyokat. A harmadik ok, amiért itt beszélek: teljesen megértem a kisebbségi tudatot, pontosabban a kisebbségi öntudatot, mert életem nagyobb részét kisebbségiként éltem le, én horvátországi szerb vagyok. Tehát e három tényre alapozva vágom neki a tanácskozás témájának. Nemcsak a nemzeti kisebbségek jogainak védelméről szóló Szerbia és Montenegró-i törvényről fogok beszélni, hanem általában a Szerbia és Montenegró, különösen pedig Szerbia területén élő nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartását és bővítését célzó törvényalkotási keretről. Azért említettem külön Szerbiát, mert reálisan tekintve itt él a legtöbb kisebbség. És hogy dicsekedjek is, sajnos más elfoglaltságom miatt most nem tudtam magammal hozni, de megígérem, elküldöm Temerinbe a tanulmányom. Egy tanulmány szerzője vagyok, az a címe: Szerbiai etnikai mozaik, ez pontosan elemzi a legutóbbi népszámlálás adatait. Folytatom ezt a munkát, most a szerbiai nyelvi, azaz lingvisztikai és vallási térképet készítem, amely szintén megmutatja a kisebbségek és a vallási megőződés, akárcsak a kisebbségek és a nyelv viszonyát.

Visszatérek a megadott témára. Önök tudják, hogy Szerbia és Montenegróban két alaptörvény szabályozza a nemzeti kisebbségek tagjainak jogait: az egyik a nemzeti kisebbségek szabadságjogairól és jogvédelméről szóló szövetségi törvény, a másik az úgynevezett kis alapokmány, vagyis az emberi és kisebbségi jogi nyilatkozat. Mindkét jogszabály, az egyik alkotmányerejű, a másik alkotmányértelmező, az államközösség szintjén született, tehát kötelezőek Szerbia és Montenegróban. Ami Szerbiát illeti, Koštunica úr kormánya szeptemberben rendeletet hozott a nemzeti kisebbségekkel foglalkozó szerbiai köztársasági tanács megalakításáról, itt az az újdonság, hogy ez a rendelet a szövetségi törvény és a szerbiai alkotmány alapján született. Később visszatérek magának a rendeletnek a tartalmára, amit viszont most el kell mondani, ebben az esetben az a legfontosabb, hogy ez a szó teljes értelmében egyedülálló Európában, ami a nemzeti kisebbségek problémáinak törvényes rendezését illeti, ugyanis a tanácsot a legmagasabb szinten alakították meg. Felolvasom a rendelet 3. szakaszát, amely így hangzik: a tanács tagja a kormányfő, az államigazgatási és önkormányzati, a művelődési, az oktatási és sportminiszter, a vallásügyi, az igazságügyi és a belügyminiszter a kormány képviselőiként, valamint a nemzeti kisebbségek jogainak védelméről szóló törvény alapján létrejött nemzeti tanácsok elnökei. Mielőtt a törvényről szólnék, szeretném elmondani, hogy a rendelet nemcsak azért született, mert szükség volt intézményesen foglalkozni a szerbiai nemzeti kisebbségek problémáival, hanem olyan jelentőséget akarunk adni a kisebbségi kérdésnek, amilyen megilleti, ugyanis tisztában kell lennünk azzal, hogy a 2002. évi népszámlálási adatok szerint Szerbia lakosságának 17,5 százalékát a nemzeti kisebbségek tagjai képezik, azzal, hogy Szerbia egy jelentős részén nem is végeztek népszámlálást, mégpedig Kosovóban. Ha ezt is figyelembe vennénk, akkor a szerbiai kisebbségi részarány még nagyobb lenne. A 17 százalék a lakosságnak majdnem az egyötöde. A szövetségi törvénnyel gyakorlatilag rendezik minden szerbiai nemzeti kisebbség kulturális autonómiájának kérdését. Négy területről van szó, gondolom, mindannyian tudják, melyekről. A kulturális autonómia megvalósul az oktatásban, a hivatalos nyelvhasználatban, a művelődésben és a szabad vallásgyakorlásban. Tehát a nemzeti kisebbségek jogainak védelméről szóló törvény teljes mértékben szabályozza a kulturális autonómia megvalósítását, és ez a nemzeti kisebbségek jogainak egyik vetülete. A másik a politikai képviselet. Sajnos a mostani összetételű parlamentben ez nem működik a választási törvény miatt, amely olyan volt, amilyen volt, diszkriminatív küszöbvel, amelyet a nemzeti kisebbségek tagjai a legutóbbi választáson nem tudtak átlépni. Itt jelentős előrelépés történt, módosították a választási törvényt, hogy a nemzeti kisebbségek, tehát a nemzeti kisebbségek pártjai megvalósíthassák a politikai képviseletet, ha átlépi az úgy-

nevezett kötelező, vagyis természetes küszöböt. Ha egy nemzeti kisebbségi pártnak tehát a részarányos rendszerben a D'Hont rendszer alapján van elegendő szavazata egy általánosan érvényes mandátumhoz, akkor bejut a parlamentbe. Úgyszintén lehetővé tették a nemzeti kisebbségi pártoknak, hogy koalícióra lépjenek, hogy a kisebb, úgynevezett kis kisebbségeknek – ez külön probléma – közös föllépés esetén képviselőik lehessenek a szerbiai parlamentben. A harmadik szint a kulturális autonómia megvalósításában a többi törvény, amely közvetlenül kapcsolódik az oktatási, kulturális és más problémákhoz. A törvény alapján eddig 12 nemzeti tanács alakult Szerbiában, a kormány szinten működő nemzeti tanácsban 11 nemzeti tanács elnöke foglal helyet, mivel a 12-et körülbelül két héttel ezelőtt alakították meg, és még nem teljesített minden feltételt, hogy megválassza elnökét, reméljük, hogy hamarosan erre is sor kerül. Ez a macedón tanács, tehát 12 nemzeti tanács alakult. Ez az általános keret, a többi a törvény által előírányzott sajátos megoldásokat érinti. Azt szeretném, ha kérdéseket tennének föl arról, ami érdeklí önöket.

Ehhez az általános részhez még hozzáfűzném, hogy még nem fejeztük be a kisebbségi kérdésekkel kapcsolatos törvényalkotást. Elsősorban a nemzeti tanácsok tagjainak megválasztásáról és a tanácsok hatásköréről szóló törvényre gondolok. Azt hiszem, hogy a nemzeti kisebbségekkel foglalkozó köztársasági tanács a jövő év első negyedében általános vitát kezd erről, hogy megfogalmazzák a nemzeti tanácsok tagjainak minél hatékonyabb megválasztási módját, illetve e tanácsok hatáskörét. Nyilvánvaló, hogy a mostani törvényalkotásban számos probléma van, amelyek, hogy őszinték legyünk, hátrányos helyzetbe hozzák a kis létszámú kisebbségeket, amelyek őshonosak itt, évszázadok óta itt élnek, és nyomot hagytak Szerbia kulturális történetében és így tovább. Meg kell találni annak a módját, hogy mindenki egyenrangúan képviseltesse magát, és mindenki zavartalanul kifejezhesse sajátosságait. Ezen a politikai síkon meg kell különböztetni a kisebbségek politikai képviseletét a nemzeti kisebbségek jogaitól. Ez nem egy és ugyanaz. Nálunk részben azért, mert nincs kikerekítve a törvényalkotás vagy inerciából gyakran összekeverik a kettőt. Itt világosan meg kell húzni a határt, hogy tudjuk, mi micsoda. Végül meg kell említenem, hogy figyelni kell a szomszédos és a nyugat-európai országok komparatív megoldásaira. Nyugat-Európa fejlett országai nem ismerik a kisebbségi jogokat, ez a magasan fejlett demokráciákban egyszerűen nem létezik, ezt a kérdést más alkotmányos rendelkezésekkel oldják meg. Például egyes nyugat-európai országoknak milliós kisebbségeik vannak, de e kisebbségeknek nincs politikai képviseletük, hanem e kisebbségek a politikai pártok révén képviselik magukat. Nagy-Britanniában biztosan él nyolc- vagy kilencszázezer pakisztáni, és csak egy pakisztáni tagja a brit parlamentnek, de nem pakisztániként,

hanem laburistaként, tehát a Munkáspárt tagjaként. Másfajta modell van Németországban, ahol néhány török bekerült a parlamentbe, de természetesen ők is valamilyen párt tagjaként. Hasonló a helyzet Franciaországban. A délkelet-európai országok a szó eredeti értelmében multikulturálisak – igaz, ez vitatható terminus, nehéz egyértelműen megfogalmazni jelentését. Ha azt mondjuk, multikulturalizmus, ez jelenthet mindent vagy semmit. Tehát lehet jelző, és lehet tartalom. A délkelet-európai országokban létezik a hagyományos értelemben vett nemzeti kérdés. Miért? Elsősorban azért, mert itt nem úgynevezett nagy történelmi népek élnek – amikor azt mondjuk, hogy nagyok, akkor elsősorban lélekszámukra gondolunk –, itt úgynevezett kis népek élnek, akik nem is egyedül élnek, ezeken a területeken hagyományosan különböző etnikai csoportok vándoroltak. Egyesek letelepedtek, mások nem, és demográfiai nézve ez Európa legtarkább területe. És akkor azt mondhatjuk, hogy Bulgáriában vannak törökök, Romániában magyarok és mások, Szerbiában a népszámlálási adatok szerint 23 bejegyzett etnikai csoport él. Mindazoknak, akik meghaladják a 0,1 százalékot, bejegyzik nemzeti hovatartozását annak alapján, hogy milyen nemzetiségűnek vallják és érzik magukat. Csak ha 0,1 százalék alatt vannak, akkor kerülnek a statisztikailag elhanyagolható csoportba. Ez nem jelenti azt, hogy emberileg elhanyagolhatók, hanem csak statisztikailag, és a többiek csoportba kerülnek. Statisztikailag érdekes, hogy Szerbiában vannak nagyszámú, úgynevezett nagy kisebbségek. Ilyen a magyar, a bosnyák, a jugoszláv kisebbség, a nagyobb lélekszámúak közé tartozik még a horvát kisebbség, Bulgáriában viszont ott a török kisebbség, amelynek nem tudni a számát, várják a népszámlálást. Itt van a Szerbiában, Macedóniában és Görögországban élő albán kisebbség problémája, vagy a Horvátországban élő szerb kisebbség kérdése, ugyanakkor Boszniában nincsenek kisebbségek. Boszniának három államalkotó nemzete van, ezen kívül léteznek etnikai közösségek. Tehát ebben a régióban nagyon nehéz megfogalmazni a dolgokat, mert összefonódnak, ugyanakkor nem egyformák. Nézzük a helyzetüket! Vagyis ismeretek önökkel egy modellt. A kisebbségeket tényként kell kezelnünk ebben a térségben. A különböző országok különbözőképpen definiálják őket. Szerbiának és Horvátországnak van a legkorszerűbb megoldása Délkelet-Európában. Horvátországban alkotmánytörvény rendezi a nemzeti kisebbségek jogait, Szerbiában itt van a nemzeti kisebbségek jogainak védelméről szóló törvény, az állampolgárság alapokmányának szintjén pedig az emberi és kisebbségi jogi nyilatkozat. Ahhoz azonban, hogy teljes mértékben megértsük a kisebbségeket és a kisebbségi problémákat, nem elegendők a kitűnő jogszabályok, az életben lehetővé kell tenni a törvény által szavatoltak érvényesítését, és össze kell hangolnunk ezzel a többi törvényt is. Most rámutatok egy törvényes rendel-

kezésre, amely az életben abszurdumnak bizonyul. Az általános iskolai törvény szerint elegendő, ha egy osztály 15 diákja kijelenti, hogy teljes mértékben saját anyanyelvén kívánja az oktatást. Mint tudják, az általános és középiskolai törvényt nem módosították a néhai Josip Broz óta, a nemzeti kisebbségek jogainak védelméről szóló törvény viszont kimondja, hogy nem lehet megvonni a szerzett jogokat. Így valóban előfordulhat, hogy egy településen van 15 cseh gyerek, aki cseh nyelvű oktatást akar, hát találjon valaki cseh nyelven is beszélő tanárokat a 14 tantárgyhoz. Tehát reálisnak kell lenni, tisztában kell lenni azzal, hogy mi lehetséges, és mi nem. Ez azt jelenti, hogy tovább kell fejlesztenünk a kisebbségi törvényalkotást, ugyanakkor össze kell hangolnunk a valósággal. Tehát föltételeket kell teremtenünk arra, hogy minden kisebbség lélekszámával összhangban, teljes mértékben megvalósíthassa kulturális autonómiáját. Ez csak úgy valósulhat meg, ha tisztában leszünk azzal, hogy mi a reális, és mi nem. Jól tudom, hogy a kisebbségi kérdést mindig fel lehet tüntetni politikai kérdésként. Ez valóban nem nehéz ebben a térségben. Nagy siker viszont, ha megvalósul az igazi kulturális autonómia, ez emberi vállalkozás, amelynek célja az érintett csoport identitásának megőrzése, ez viszont sokkal nehezebb. Ezért szorgalmazom én az úgynevezett tiszta formákat, vagyis hogy a politikai képviselőket elkülönítsük a nemzeti kisebbségek identitásának, kultúrájának megőrzésétől, az oktatástól, a regionális és kisebbségi nyelvek elismerésétől, és minden olyan jog érvényesítésétől, amely megilleti ennek az országnak minden állampolgárát. Kérdezzenek bármit, ami érdekli Önöket, állok rendelkezésükre. Köszönöm!

Perszonális autonómiát a kisebbségeknek

Üdvözlöm a megjelenteket, különösen a vendégeket! Öröömre szolgál, hogy ilyen körben beszélgethetünk azokról a kérdésekről, amelyekkel a mi magyar pártjaink már 15 éve foglalkoznak, mert ilyesmire ritkán nyílik alkalom. Azzal kezdeném, hogy örülök annak, hogy megalakult a tanács, amelynek titkára Lađević úr. Rendkívül fontosnak tartom, hogy a szerbiai politikai elit akaratát tükrözve, létezik egy olyan hely, ahol meg lehet vitatni a bevezető előadásokban említett fontos kérdéseket, és reményeim szerint javasolni lehet jó megoldásokat. Másrészt a kisebbségi intézményrendszer engem egy Mac-Donald's hamburgerre emlékeztet: középen van a nemzeti tanács, alul a közösségi bizottságok, felül pedig a nemzeti viszonyokkal foglalkozó tanács. Miért mondom ezt? Azért, mert véleményem szerint a mostani törvényes megoldások nem teszik lehetővé, hogy ezek az intézmények, amelyekről beszélünk, szervesen, ésszerűen és politikailag hasznosan összekapcsolódjanak.

Az eddigi rövid időszak gyakorlata alapján politikai szempontból azt mondom, hogy véleményünk szerint a hatalom részéről olyan politikai dominancia valósul meg, amely nemcsak e tanácsok, a nemzeti tanácsok ellenőrzését teszi lehetővé, hanem azt is, hogy irányítsák tevékenységüket. E tanácsokról nem beszélnek többet, bár meg kell mondanom, hogy mi kezdettől fogva, tehát azóta, hogy megkezdődött a szövetségi törvény kidolgozását célzó munka, kezdeményezéseket tettünk, véleményt mondtunk, javasoltuk, hogyan rendezék ezt a kérdést mindenki megaláztatására. Nem bonyolódna bele abba, hogy miért nem történt ez meg 2000-ben és azóta sem, mert azt tartom a legfontosabbnak, hogy mi fog történni. A szerbiai szinten működő, nemzeti viszonyokkal foglalkozó tanács politikai lényegét és hatáskörét figyelembe véve azt tanácsolom Lađević úrnak és általában mindenkinek – az ezzel kapcsolatos dokumentumainkat megküldöm neki –, hogy vegyék figyelembe azokat az elképzeléseket, amelyeket mi ezekkel a kérdésekkel foglalkozva az elmúlt 15 évben kidolgoztunk. A perszonális autonómiáról szóló elképzelésünk egy kikerekített modell. Erről most szintén nem beszélnek, megküldöm a tanácsnak.

Megjegyezném viszont, hogy a személyes autonómiáról szóló első elképzelésem a kilencvenes években tettem közzé. A társadalom demokratikus átalakulása által kínált lehetőségeket figyelembe véve a kilencvenes években a fiataloktól és a legfiatalabbaktól kezdve, mindannyiunknak voltak bizonyos illúzióink. Mindannyian nagy elvárásokat fűztünk ahhoz, hogy az egypártrendszerrel átterünk a többpártrendszerre.

Csak egy kitérő: amikor Magyarországon kilencvenben hozzáálltak a kisebbségi törvény kidolgozásához, meghívtak engem is, mert a magyar kormány nemcsak az volt a célja, hogy rendezze az országban élő kisebbségek kérdését, hanem hogy olyan törvényt alkosson, amely a környező országoknak példaként szolgálhat a kisebbségi kérdés megoldásához. Nem firtatom, hogy ez jó-e vagy sem. Ketten voltunk innen Budapesten, és napokon át folytattunk baráti, de egyúttal heves vitát két témáról. Az egyik a kisebbségek országgyűlési képvisellete volt. Mi azon a véleményen voltunk, hogy lehetővé kell tenni a kisebbségeknek, hogy képviselőik legyenek a magyar parlamentben. Kitartottunk emellett a másik fél érvelése ellenére, hogy ennek bevezetése sértené a parlamentarizmus elvét. Akkor is elismertük, és most is elismerjük, hogy ez igaz, de úgy véljük, hogy néha a politikai szükségletek megkövetelnek olyan megoldásokat, amelyek nincsenek teljes mértékben összhangban az elméleti modellel. Másrészt akkor azt javasoltuk, hogy össze kell állítani a magyarországi kisebbségi választópolgárok listáját, és lehetővé tenni, hogy maguk válasszanak be képviselőket a parlamentbe, így ezek teljesen legitimek lennének. Nem fogadták el ezt a véleményünket. Meg kell mondanom, hogy Magyarországon ma sincs ilyen törvény, és adósak az Európa Tanács meg az Európai Unió ilyen követelése kapcsán. Mivel Magyarország az Európai Unió tagja, azon gondolkodik, hogyan rendezze ezt a kérdést. 15 év múltán belátták, hogy megoldást kell találni. A kisebbségi jogérvényesítést illetően még egy kérdésben eltérő véleményen voltunk. Nekünk már volt egy elképzelésünk a személyes autonómiáról, és azt javasoltuk, hogy a többpárti életet figyelembe véve tegyék lehetővé, hogy az összes kisebbségi csoport legitimen és legálisan képviseltesse magát a személyes autonómia tanácsában. Ez sem történt meg, vagyis részben igen, több szinten létrehozták a megfelelő kisebbségi önkormányzatokat. Most 15 év múltán az akkori törvény módosításán dolgoznak, hogy a kisebbségi önkormányzatot olyan irányban bővítsék, ahogyan mi akkor javasoltuk. Vagyis azon gondolkodnak, a két legnagyobb magyarországi kisebbségi közösség, a szlovák és a német azt követeli, hogy az európai gyakorlattal összhangban állítsák össze a kisebbségi választási névjegyzéket, hogy legitim önkormányzatok alakulhassanak. Ennek alapján, azt hiszem, nálunk a nemzetek közötti viszonyokkal foglalkozó tanácsnak is meg kellene vitatnia ezt a kérdést. Nem

tudom, én másokhoz hasonlóan a sajtóból értesülök, hogy mit készítenek elő, de ezt az alkalmat is kihasználva, rámutatok arra, hogy egy ilyen véleménycsere elősegítené, hogy megtaláljuk a legjobb megoldást. Bennünket, gondolok itt a pártomra és a többi négy politikai pártra, gyakorlatilag kizártak a szakértői csoport munkájából, amely annak idején a kisebbségi törvény kidolgozásával volt megbízva. Meg kell mondanom, hogy amikor ez a szakértői csoport a kisebbségi törvényben most szereplő megoldások felé fordult: ilyen nemzeti tanácsok, elektori választás és a többi, a magyarokat képviselő két legjelentősebb tag kilépett a munkacsoportból, és ami a legfontosabb, kilépett Janjić úr is, aki az Etnikai Viszonyok Fórumát képviselte, mert úgy vélték, hogy ezek nem jó megoldások. Nem véletlen, hogy Korhecz úr tegnap lemondta részvételét ezen a tanácskozáson, ezen a kerekasztal-megbeszélésen, mert biztos volt benne, hogy e téma, illetve kérdés kapcsán, hogy úgy mondjam, képtelen lesz megvédeni álláspontját. Ezzel is szeretnék rámutatni arra, hogy attól függetlenül, hogy ki milyen úton jár, és milyen a politikai súlya, szükségesnek tartom, hogy mindannyian rendelkezünk a nemzeti kisebbséghez, ebben az esetben a Magyarországról a szerbiai magyarokhoz érkező adományokkal, úgy ahogyan most a Vajdasági Magyar Szövetségben levő urak rendelkeznek. A nemzeti tanács elnöke egyben annak az alkuratóriumnak a mindenható titkára, amely javaslatot tesz Budapestnek, hogy kik részesüljenek támogatásban. Képzeltetik, így milyen helyzet alakul ki. Megismétlem, mi szegény párt vagyunk, azok is voltunk, de sohasem mondtunk le elveinkről, nem változtattunk véleményünkön, ha úgy gondoltuk, hogy igazunk van. Tehát kezdettől fogva, 1990 óta, úgy léptünk föl, mintha Nyugaton lettünk volna, teljesen demokratikus környezetben, és ma is így viselkedünk. Ez néha nem talál megértésre, de hiszek abban, hogy az általunk képviselt egyes értékek előbb-utóbb előtérbe kerülnek. Azzal fejezem be, hogy jónak tartom, hogy ezekkel a fontos kérdésekkel nem egy ismeretlen munkacsoport, szakértői csoport foglalkozik, mint Đinđić úr idején – én őt tisztetem, ne értsenek félre – tehát elvi szempontból jó, és politikailag indokolt, hogy ezekről a kényes, a Szerbiában élő összes ember számára rendkívül nehéz kérdésekről egy tanács folytasson vitát, amelynek tagja Lađević úr és így tovább. Köszönöm a figyelmüket!

Horvátország modellje

Hölgyeim és Uraim, engedjék meg, hogy a saját és az általam képviselt szervezet nevében üdvözljem Önöket. Aránylag nagy témát öleltünk fel, és nem vagyok biztos abban, hogy teljes mértékben ki tudom elégíteni az Önök információigényét. Mindenesetre rendelkezésükre állok mind a tanácskozás során, mind a szünetekben, ha kiegészítő magyarázatot igényelnek. A horvátországi kisebbségi modellt valóban nem könnyű megmagyarázni, sem elméleti, sem gyakorlati vonatkozásában. Ugyanakkor nem szeretném elnyújtani előadásomat, hogy ne fáraszam Önöket, és ne vegyem túlságosan igénybe az idejüket. Kezdetnek az alapvető információk: a Horvát Köztársaságnak a függetlenség elnyerése óta eltelt 15 évben összesen 22 kisebbsége van, ezek bekerültek az alkotmányba. A legnagyobb a szerb, amely a 2001-es népszámlálási adatok szerint a teljes kisebbségi létszám kétharmadát teszi ki, ez mintegy 200 000 szerbet jelent. Tehát Horvátország 200 000 állampolgára vallotta magát a szerb nemzeti kisebbség tagjának. A többi 21 kisebbség összesen 150 000 létszámú, vagyis a nemzeti kisebbségeknek 350 000 tagjuk van, ez a lakosság 7,5 százaléka. Tíz év alatt ez drasztikus csökkenés. Különösen érdekes az, ami sokkolt egyeseket, hogy a szerbek várható drasztikus létszámcsökkenésén túl ilyen irányzat tapasztalható más kisebbségeknél is, csak a roma és még egy-két kisebbség őrizte meg megközelítően létszámát. Mi tehát, vagyis a Horvát Köztársaság, 10 év alatt elveszítette nem horvát lakosságának kétharmadát, ami rendkívül nagy változás, ezt nagyon megérzi például a magyar és a cseh kisebbség. Az okok természetesen különbözőek. Itt vannak a gazdaságiak. Az, hogy egyes nemzeti kisebbségek anyaországában sokkal jobb a gazdasági helyzet, vagy hogy egyesek a horvátországi háború miatt lehetőséget kaptak, hogy másutt telepedjenek le. A szerb és a Crna Gora-i, valamint kisebb mértékben más kisebbségek létszámcsökkenésének közvetlen oka a háború, illetve annak következményei. A Horvát Köztársaságban a kisebbségi kérdés az első alapkérdés az elmúlt 15 évben, különösen a fő politikai témákat és más fontos témákat tekintve, amelyekkel a nemzeti parlament és az alacsonyabb szintű képviseleti testületek foglalkoztak. Gyakran éppen a kisebbségi státushoz való viszonyulás volt a kulcskérdés Horvátország

státusának szavatolásában, vagy pedig belpolitikai kérdés, amely megosztotta a politikai pártokat, illetve összefogásra készítette őket a nemzeti kisebbségek tagjaival szemben. Ez egyrészt jó, másrészt rossz. Természetesen a legnagyobb, tehát a szerb kisebbség tagjainak szemszögéből nézve, egyrészt jó, mert ez a hatalmas probléma nem kerül le a napirendről. Most is így van, mikor Horvátország jelentősen közeledett az Európai Unióhoz, és haladást ért el a tárgyalásokon. Az Európai Unió legrangosabb képviselői, akárcsak az utóbbi 10 évben felvett tagállam esetében, Horvátország esetében is állandóan a 3-4 legfontosabb kritérium között említik a nemzeti kisebbségek kérdését. Ezt a területet egész sor törvény rendezi. Sajnos, azt kell mondani, hogy egy lépést tettek előre, kettőt hátra. Most a jogi szféráról beszélek: a horvát hatóságok a nyilatkozatok szintjén elfogadták az összes föltételt, és kinyilatkoztatták, hogy szavatolják a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló alkotmánytörvénybe foglalt összes jogot, illetve külön kvótákat a szerb közösség tagjainak. Ez akkor volt, amikor Horvátország a nemzetközi elismerésre, valamint az Európa Tanácsba és más fontos európai szervezetekbe való belépésre várt. 1995, vagyis a szerbek nagy részének exodusá után a parlament néhány hónap alatt fölfüggesztette a legtöbb ilyen alkotmányos és törvényes rendelkezést. Megvalósításuk valójában sohasem kezdődött meg, mert a lakosságintegrálási megoldási modell helyett a katonait választották, amely a cél elérését tekintve sokkal gyorsabb és hatékonyabb volt, viszont következményei olyanok, hogy felszámolásuk évtizedekbe telik. Egyfelől a hadműveletek befejezése, másfelől a békés reintegrálódás után, ahogyan Kelet-Szlavóniának, Baranyának és Nyugat-Szerémségnek az egységes horvát állam jogi rendszerbe való visszatérését nevezik, ismét előkerült a kisebbségi kérdés, de most már kizárólag politikai szinten. Alakítottak egy bizottságot. Közben változások történtek, a hatalomnak a kisebbségekkel szembeni kemény és intoleráns viszonyulását lehetővé tevő törvény 10 éve után, a választások nyomán változás történt az állam és a kormány élén, és megkezdődött a párbeszéd. A munkacsoport kidolgozott egy széles alapokon nyugvó alkotmánytörvény-modellt, amely nagyszámú rendkívül szolid megoldást tartalmazott. A parlamentben azonban a törvényjavaslat szembekerült a reálpolitikával. Ebben a tekintetben nincs nagy különbség a vezető jobb- és baloldali pártok között, hiszen a háború utáni horvát társadalomban mindig is fölhevítették a nemzeti kérdést, minden intézkedést ezen keresztül szemléltek. Így sajnos a Horvát Szociáldemokrata Párt tevékenysége nyomán megbukott az afirmatív törvényrendeletek legnagyobb része. Szerencsére a nemzetközi közösség támogatásával bizonyos kompromisszumos megoldások is születtek abban a háromszögben, amelyet a kisebbségek tagjai, a politikai hatalom képviselői és a nemzetközi közösség alkotott. 2002 végére elkészült, ahogyan itt ne-

vezik, a nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmánytörvény végleges változata. A törvény számos jó megoldást tartalmaz, vannak olyanok is, amelyek nem jók, és olyanok is, amelyeket senki sem próbált ki a gyakorlatban, és így problémák merülnek fel a megvalósításukban. A törvényt tehát ki kell egészíteni, vagy más jogszabályokkal kell rendezni számos kérdést. A nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmánytörvényen kívül hoztak még két különleges törvényt, lex specialist. Az egyik a kisebbségek nyelvén történő oktatást és nevelést érinti, a másik a nyelvhasználatot. A törvényhozás szintjén a kisebbségi problematika többi részét a parlamenti, illetve helyhatósági választási törvény rendezi. Most pedig ejtsünk szót a kisebbségi képviselők modellről! Feltételezem, hogy tudják, általános jogokról van szó – erről Lastić kolléga részletesen beszélt. Tehát a törvények szintjén az egyéni alapvető jogok részben kollektív jogok is. A nyelvről, az írásról, a kultúráról, a hagyományokról, a vallási hovatartozásról és hasonlókról van szó. A horvát modell egyik legfontosabb újdonsága, amely a magyarhoz hasonlóan sajátos Európában, és nagy érdeklődést vált ki, az, ahogyan szavatolni próbálja a kisebbségek közvetlen képviseletét. Ez a kérdés újból és újból fölmerül. A legtöbb társadalmi rendszer úgy próbálja megoldani, hogy azt mondja: parlamenti képviselőink között vannak kisebbségek is. A kisebbségek szemszögéből nézve azonban nem így működik a dolog. Fontos, hogy a kisebbségek képviselői ilyen minőségükben megkapják saját kisebbségüktől a legalitást és a legitimitást. Ez csak a demokratikus választási modellel lehetséges, amelyben részt vehet az egyes kisebbségek összes tagja, más nemzetiségűek viszont nem. Léteznie kell ellenőrző mechanizmusnak, szavatolni kell e testületek újraválasztását, és meg kell lennie a demokratikus modell összes jellemzőjének. A horvát törvényhozás a magyarhoz hasonló modell mellett döntött, természetesen bizonyos módosításokkal. Pozitív és dicséretes, hogy az került a középpontba, hogy a kisebbségi tanácsokat – ahogyan Horvátországban nevezik őket – a helyi önkormányzatnak számító összes olyan községi és városi önkormányzat, illetve a regionálisnak számító összes olyan megyei önkormányzat választja meg, ahol az egyes kisebbségek aránya legalább másfél százalék. Mivel egyes kisebbségek nem tudják teljesíteni ezt a feltételt, esetükben kivételt tesznek. Községtől, várostól vagy megyétől függően meghatároznak egy abszolút számot, ez lehet 100, 200 vagy 500. Ez lehetővé tette, hogy az önkormányzatok mintegy 70 százalékának van egy vagy több kisebbségi tanácsa. Néhány hónappal az alkotmánytörvény meghozatala után következtek a valódi választások. A jelölést végző kisebbségi szervezetek nem találták fel magukat teljes mértékben az idő rövidsége miatt, így a községi tanácsok 40 százalékát vagy talán többet is, úgy választották meg, hogy nem mindig a legjobb jelöltek indultak. A másik gond, különösen a szerb tanácsok esetében az, hogy nehéz elegendő

számú olyan embert találni, aki nyilvánosan vállalja, hogy hivatalosan képviseli a szerbséget a helyi közösségben. Szervezés tekintetében ennek a modellnek, a magyarországitól eltérően, az a legnagyobb hiányossága, hogy itt, hogy úgy fogalmazzak, hiányzik a piramis csúcsa. Horvátországban vannak községi, városi és megyei tanácsaink, de nincs országos tanácsunk. Az állam, illetve a parlamenti többség elutasította, hogy az egyes nemzeti kisebbségeknek a Horvát Köztársaság szintjén is legyen képviseleti testülete. A nemzetközi közösség segítségével kompromisszum született, eszerint egy-egy kisebbség nem választ országos nemzeti tanácsot, de a megyei tanácsok, ha vannak ilyenek, és többségük összefog, létrehozhatják a nemzeti koordinációt. Ezt a modellt mindenki elfogadta, így már szinte minden kisebbség, talán a romát leszámítva, létrehozta az ilyen nemzeti koordinációt, és ennek révén megpróbálnak tevékenykedni a legmagasabb szinten, mert az igencsak centralizált államban, amilyen Horvátország, a legtöbb döntést központilag hozzák meg. Nincs lehetőségünk közvetlen befolyásra, ez csak helyi szinten lehetséges, ahol gyakran a miénk a helyi hatalom. Magasabb szinten nincs meg a politikai szándék, nem fogékonyak a kisebbségi problémák iránt, esetleg tehetetlenek, mert nincs pénzük, vagy nincs meghatalmazásuk, hogy megoldjanak valamit. A tanácsoknak községi szinten 10 tagjuk van, városi szinten 15, megyei szinten pedig 25. A szerb önkormányzatok olyan modellt dolgoztak ki, amely alapján állami szinten létrehozzák a nemzeti koordinációt, vagyis teljes nevén a Horvát Köztársaság Szerb Nemzeti Kisebbségének Nemzeti Koordinációs Tanácsát. E modell szerint 3000 szerb választ egy képviselőt. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy egy 80 fős testületünk van, amely valójában a horvátországi szerb közösség képviseleti testülete. Jogilag sok mindent készakarva nem tisztáztak, és a gyakorlatban sok probléma merül föl, amikor azt szeretnénk elérni, hogy e testület olyan státust kapjon, amilyent mi jónak látunk. A tanácsok munkájával kapcsolatos problémák a fent említett modellből fakadnak. Ez azt jelenti, hogy a mindennapi gondokon túl szembe kerülnek a legbanálisabb technikai problémákkal. A községek, városok és megyék többsége nem teremtette meg a tanácsok munkájának alapföltételeit. Vannak kirívó példák is, itt van Daruvár. 1991-ben a város lakosságának körülbelül egyharmada volt cseh, ugyanennyi horvát, és ugyanennyi szerb. Most az a helyzet, hogy a háború következtében drasztikusan csökkent a szerb lakosok száma, viszont annyira radikalizálódott a helyi politika, hogy már a cseh kisebbségnek is komoly gondjai vannak saját jogaik érvényesítésében, mert a háború következményeként, helyi szinten, nyugodtan mondhatom, a szélsőséges politika kapott többséget. Ez oda vezetett, hogy néhány nappal ezelőtt annak lehettünk a szemtanúi, hogy a rendőrség levette a cseh ünnep alkalmából kitűzött cseh kisebbségi zászlót. Ezzel a példával azt szeretném érzékeltetni, hogy hogyan viszonyul-

nak más kisebbségekhez, nemcsak a különleges helyzetben levő szerbséghez, illetve hogy a közvélemény jelentős része nem támogatja azt, hogy a szerb kisebbség tagjainak szavatolják jogaikat. Ez azt jelenti, hogy a Horvát Köztársaságnak elvi problémái is vannak a kisebbségek helyzetével, és ezek a szerbség esetében a legnagyobbak. A kilencvenes években tíz éven át érvényesített etnocentrizmusnak súlyos következményei vannak. A Horvát Köztársaság szempontjából, az utóbbi években tapasztalt javulás ellenére, még mindig rendkívül bonyolult, hogy úgy mondjam, nem horvátnak, nem katolikusnak lenni. Ugyanis az egész modell olyan, hogy problémák jelentkeznek, ha nem vagy része a standard establishmentnek. Ezek a problémák sokrétűek, és ott a legnagyobbak, ahol az emberek szó szerint a pusztta megélhetésért küzdenek, példaként említhetjük az urbanizálódó dalmáciaiakat. Olyan ez a rendszer, amelyben százezrek hagyták el otthonukat, amelyben európai távlatokból nézve nem ritkán furcsának tűnik a kisebbségi kérdés. Eljutunk nemzetközi konferenciákra, amelyeken kollégáink, az Európai Közösségben élő egyes kisebbségek tagjai, a szorbok vagy a rétorománok, esetleg mások arról beszélnek, hogy milyen gondjaik merülnek föl a hat évre szóló költségvetési tervezésben. Ez náluk így működik, mi pedig kénytelenek vagyunk arról beszélni, hogy a 21 megye egyikében 25 szerb falunak nincs árama. Olyan falvak ezek, amelyeknek korábban volt áramuk. A tapasztalatcserében tehát nem vagyunk egy szinten. A horvátországi kisebbségi problematika két részre osztható. Az egyikbe tartoznak a hagyományos kisebbségi problémák, amelyekkel valószínűleg Önök, az itt élő nemzeti kisebbségek tagjaként szintén találkoznak. Fontos, hogy a többség, itt a szerbek, Horvátországban pedig a horvátok fogékonyak legyenek a kisebbségi jogokra, és megértsék, hogy kisebbségi szempontból gyakran maga a létezés sem praktikus. Ez a klasszikus probléma kíséri kisebb vagy nagyobb mértékben a többséget és kisebbséget, láttam erre példát Magyarországon, Romániában és más államokban is. Horvátországban nekünk a legalapvetőbb problémákkal kell megküzdenünk, idősek válnak etnikai indíttatású gyilkosságok áldozataivá, bombatámadásokat hajtanak végre, igaz, most már nem havi gyakorisággal. Tavaly 51 etnikai indíttatású incidens történt. Megjegyzem, hogy Horvátországban nem sorolják ezek közé a falfirkákat és a hasonlókat. Mi súlyos incidensekről beszélünk, amikor kimondjuk ezt a szót, akkor általában bűncselekményre gondolunk, gyilkosságra, súlyosabb támadásra és hasonlóra. Tehát ez még egyáltalán nem stabil társadalom, számos ellentmondás jellemzi. A horvátországi szerb közösségben mi a kisebbségi helyzet szempontjából a legpozitívabb folyamatnak hosszú távon az európai integrálódást látjuk. Miért? Mert Horvátország, Szerbia és minden délkelet-európai állam arra törekszik, hogy az egységes európai történet részévé váljon. Az emberek többségét, most a többségi nemzet tagjairól beszé-

lek, általában a gazdasági motiváció, a jobb élet lehetősége vezérli. A kisebbségek esetében kettős nyereségről van szó. Az integráció révén egyfelől nekünk, a Horvátországban vagy másutt élő kisebbségeknek, akárcsak a többi állampolgárnak, javul az életszínvonalunk. Másrészt, és szerintem ez a kulcsfontosságú, hogy a kisebbségek az európai integrálódással valójában megkapják azt, amit gyakran nehéz vagy egyáltalán nem lehet megkapni: az egyes országok bővítik a védelmi mechanizmust. Horvátország példáját említve mondom, hogy az etnikai horvátok nagy többsége, amikor a Jugoszláviában megélt tapasztalatokról kérdezik őket, úgy idézik föl azokat az időket, mint amikor kisebbségi nemzetként kedvezőtlen helyzetben voltak – és ekkor még enyhén fogalmaznak. Önmagában kedvezőtlen számukra az a tény, hogy egy szélesebb közösségben kisebbségi nemzet voltak. Most, amikor a Horvát Köztársaság önálló állam, és az etnikai horvátok képezik a többséget, most mi éljük át ugyanazt, akik nem tartozunk az etnikai többséghez. Szomorú, hogy egy nemzet, amely saját vallomása szerint megélt egy rossz helyzetet, amikor kisebbségben volt, irigykedni kezd, amikor többséggé válik. Van egy harmadik fordulat is. Amikor a Horvát Köztársaság, és remélem Szerbia is, akárhogy hívják is, csatlakozik az Európai Unióhoz, akkor az etnikai horvátok és az etnikai szerbek, valamint mi kisebbségek egyik és másik országban, vagy egy harmadikban, föltétlenül szólva ismét kisebbséggé válunk. Úgy tűnik, hogy nekem könnyebb dolgom lesz – és ezzel befejezem – megmagyarázni horvát barátainak és kollégáimnak, hogy miért fontos számomra megőrizni a cirill írásmódot Zágrábban, hiszen meglátják, hogy milyen nehéz lesz megőrizni a horvát nyelvet az ötszáz millió emberrel szemben. Köszönöm szépen!

– Köszönjük szépen, Orlović úr! Nekem lenne egy kérdésem: mi a helyzet a szavotolt parlamenti helyekkel?

– Valóban, ezt a részt átugrottam. Elnézést kérek! Horvátországban létezik a garantált parlamenti helyek intézménye. A horvát parlamentnek 151 tagja van, 140-et választanak 10 választási körzetben, mindegyikben 14-et, a többit pedig a 11. és a 12. körzetben a következő módon: a 11. választási körzet a diaszpórában élőket öleli föl. Kompromisszumként a külföldön élő horvát állampolgárok arányosan annyi szavazattal választhatnak meg egy képviselőt, mint amennyi otthon kell átlagosan egy jelölt megválasztásához. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy 3–4 parlamenti képviselőjük lehet a diaszpórában élő horvátoknak, elsősorban a bosznia-hercegovinai horvátokról van szó. Ami a kisebbségeket illeti, a Horvát Köztársaság 8 parlamenti helyet biztosít számukra. A szerb nemzeti kisebbség tagjainak három hely jut, következnek a magyarok egy hellyel, a csehek és a szlovákok együtt kapnak egy mandátumot, és az olaszoknak is egyet biztosítottak. A megmaradt két helyen a többi 17 nemzeti kisebbség osztozik.

A volt Jugoszláviából származó kisebbségek, kivéve a szerbeket, tehát a bosnyákok, szlovének, macedónok és albánok egy csoportot alkotva egy parlamenti képviselőt választanak, akárcsak az összes többi nemzeti kisebbség. Többfelől bírálták ezt a modellt. A kisebbségek szempontjából kedvező, hogy szavatolja a parlamenti képviselőt, és ez nem is jelentéktelen ebben a pillanatban, hiszen ez a nyolc képviselő biztosítja a parlamenti többséget. Először nyílt lehetőség arra, hogy a kisebbségek a mérleg nyelveként valóban tehetnek valamit helyzetük javítása érdekében, ez pozitívum. A korábbi parlamenti összetételt is figyelembe véve, és ez nemcsak Horvátországban van így – erről beszélt Lastić kolléga –, a kisebbségi képviselők mindig nagy felelősségtudatról tesznek tanúságot, és sokkal körültekintőbbek a politikai döntések meghozatalakor, mint akikre nem nehezedik a kisebbségi képviselő. Tehát a szerb nemzeti kisebbségnek három parlamenti helye van. Én nem tudom megmondani, hogy miért ennyi, mert ez döntőbíráskodás eredménye. Valaki azt mondta, van egy képviselőtök, ez kevés, nyolcra lenne jogotok. Ez viszont nekünk soknak tűnik, itt van nektek három. Senki sem tudná megmondani az országban, hogy miért éppen három, miért nem négy vagy öt, vagy miért nem a részarányosság elvét alkalmazzák. Azt sem tudni, miért nem a románhoz hasonló modellt vezeték be, mely szerint minden kisebbséget egy valaki képvisel a parlamentben. A másik probléma, hogy ne csak szerb szempontból vizsgáljuk a kérdést, hogy miért csoportosítják a többi kisebbséget. A volt Jugoszláviából származó kisebbségek közül a bosnyákok vannak a legtöbben. Mint mondtuk, velük kerültek egy csoportba a szlovének, macedónok, albánok és Crna Gora-iak. A bosnyákok többen vannak, mint a többiek együtt, így biztosan bosnyákot választanak meg, egyszerűen így alakították ki a csoportot, és a többiek kedvezőtlen helyzetbe kerültek. A modell ugyanis csöppet sem mondható tökéletesnek. A másik csoportban, ahova az összes többi kisebbséget sorolták, még nagyobb problémák vannak, ezek a kisebbségek ugyanis sokkal kisebb lélekszámúak. A parlamentbe való bejutáshoz a diaszpórában élőknek vagy az otthoni horvátnak körülbelül 17 000 szavazat kell, a szerb képviselőnek 25 000, az utóbb említett csoportból viszont már 251 szavazattal is be lehet jutni. Ez arról tanúskodik, hogy nem tökéletes a modell, amely formálisan szavatolja ugyan mind a 22 kisebbség képviselőtét, de az biztos, hogy a szerbek arányukat tekintve alulképviseltek, a magyaroknak és az olaszoknak egyaránt egy képviselőjük van, ez a szerzett jogok és az államközi szerződések alapján van így. A cseheknek és a szlovákoknak közösen jut egy képviselői hely, ami szintén nem szerencsés, mivel Csehország és Szlovákia szétvált, és gyakran tapasztalható, hogy a cseh közösség és a szlovák közösség eltérően vélekedik bizonyos kérdésekről. Mivel a csehek vannak többen, ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy mindig cseh lesz a parlamenti képviselő, és sohasem szlovák.

Milorad LEMIĆ

A horvátországi szerbek helyzete

VITA

Az előttem felszólaló úr, (David Orlović) kisebbségiként beszélt a horvátországi szerbek helyzetéről, és szerintem ez egy roppant leegyszerűsített változata annak, ami Horvátországban történik. Tehát ez egy redukált változata a jelenlegi helyzetnek, szabad megítélésem szerint egy teljesen felhígított változat. Ami számomra hiányzik, az a történések történelmi vetülete, vagyis az a történelmi dimenzió, ami nélkül egyszerűen nem nyithatunk vitát a szerb kisebbség helyzetéről a mostani Horvátország területén. Ugyanis azok, akik figyelemmel kísérik, mi történik Horvátországban, illetve mi történt az elmúlt 100 évben, nagyon jól tudják, hogy a horvátok állami-jogi politikája a diszkrimináción alapult, sőt, azt is állíthatnám, hogy a szegregáció, mi több, az apartheid bizonyos formái is jelen voltak. Ez különösen kifejezett volt a második világháborúban, valamint az elmúlt 15 évben, amikor a legrosszabb formáiban nyilvánult meg. Ezen kívül itt nem esett szó még egy vetületről, konkrétan a menekültekről. Mint ismeretes, csaknem 500 000 ember, főleg szerb menekült el Horvátország jelenlegi területéről. Sajnálattal kell megállapítanom, hogy nemcsak szerbokről, hanem magyarokról, horvátokról és más nemzetiségűekről is szó van. Tehát ezeknek a menekülteknek csak egy kisebb része tért vissza Horvátországba és bizonyos módon az elefánt szindróma jellemezte ezt a visszatérést. Nevezetesen, általában az idős emberek mentek vissza meghalni szülőföldjükre, és csak jelképesnek nevezhető a fiatalok, illetve a középkorúak hazatérése. Bizonyos Szerbia és Montenegró-i felmérések szerint az itt tartózkodó menekültek mindössze 14 százaléka nyilatkozott úgy, hogy vissza akar menni Horvátországba. Tehát azokra a tájakra, ahol évszázadokon keresztül éltek. Az én őseim Dalmáciából érkeztek, ahol a szerbek nyomai már 800 éve megtalálhatók, és ahol 3 kolostor ma is őrzi emléküket. Időközben több vallási létesítményt megsemmisítettek, az egyikből a kommunizmus ideje alatt vízerőmű készült. Tehát pontatlanok azok az információk, hogy a szerbek 100-200 évvel ezelőtt

érkeztek Horvátországba a törökök elől menekülve. Amikor a menekültek problémájáról van szó, akkor el kell mondani azt is, hogy visszatérésüket több probléma akadályozza. Mindenekelőtt itt van a visszatérés pszichológiai akadály, illetve a lakóhely hiánya. A szerbek házaik vagy elvették, vagy pedig megsemmisítették, illetve ha a városi lakosságról van szó, akkor a visszatérés amiatt lehetetlen, mert elvették a lakást, illetve a lakójogot, amit még mindig nem származtattak vissza, annak ellenére, hogy egyezmények kötelezik Horvátországot ezek visszaadására. Amit Horvátország jelenleg csinál, az csak a helyzet enyhítése, azzal, hogy a potenciális visszatérőknek kérdőíveket küldenek, amelyekben bizonyítaniuk kell, hogy nincs semmilyen más vagyonuk, és csak akkor számíthatnak lakásgondjuk rendezésére. Tehát nem lehet nekik egyetlen négyzetméter lakóterületük vagy földterületük sem. Ez a feltétele a lakáskérdés rendezésének. Tehát nem azt ígérik, hogy visszaadják a lakást, hanem, hogy megoldják a problémát, de bizonytalan határidőn belül. Ugyanígy a visszatérést akadályozza a munkahelyek hiánya is. Ugyanis sok horvátnak sincs munkahelye, a szerbek pedig bizonyos szolgálatokban csak jelképesen vannak jelen. További nagy probléma a helyi hatóságok által gyakorolt negatív megkülönböztetés, amely a lehető legrosszabb formáiban nyilvánul meg. Tetten érhető az is, hogy a visszatérőket üldözik, és közülük sokat letartóztatnak. Ezen kívül teljesen megoldatlan a vagyon-visszaszármaztatás jogi formája. Ugyancsak a menekülteket érinti, hogy rendezetlen annak a munkakornak az elismerése, amelyet a Krajainai Szerb Köztársaság létezésének idején valósítottak meg. Attól függetlenül, hogy Horvátország még 1996-ban szándéknyilatkozatban és további előírásokban is kötelezettséget vállalt arra, hogy rendezi ezt a problémát. Ez azonban az érintetteknek csak egy kisebb hányadát öleli fel, a többieknek a mai napig nem sikerült rendezniük az abban az időben megvalósított munkakort. Sajnos, ez nemcsak arra az időszakra vonatkozik, amikor létezett a Krajainai Szerb Köztársaság, hanem sok ember számára problémát jelentett az 1991 előtti munkakor elismertetése is. Így tehát millió években mérhető az a munkakor, amelyet Horvátországban nem ismertek el.

A menekültek visszatérését az is hátráltatja, hogy nehéz a beilleszkedésük abba a környezetbe, ahonnan korábban elmenekültek. Ugyanis mind a mai napig, különösen a falvakban, sok helyen nincs áram, nincsenek telefonok, az utakat nem építették ki, vagy teljesen tönkrementek, nincsenek iskolák. El kell mondanom azt is, hogy Pélmonostoron, amely nem a Vihar és a Villám hadműveletek keretében, hanem békés úton került vissza Horvátországhoz, és ahol 1991 előtt a szerbek aránya 70-80 százalék volt, az idei évtől kezdve megszűnik a tanítás szerb nyelven. Az ott élő szerbek nagy többsége kitelepül, az ott maradtak pedig horvát iskolába írják gyerekeiket. Ez további nyomás-

gyakorlás azokra a szerbekre, akik még Horvátországban maradtak. Ugyanígy, a szerbek csak jelképes arányban vannak jelen a közigazgatásban, a rendőrségen, az igazságszolgáltatásban és az oktatásban. Amikor az igazságszolgáltatásról beszélünk, akkor a statisztikai adatok és horvát források alapján azt is el kell mondani, hogy a háborús bűncselekményekkel kapcsolatos perek 95 százalékában szerbek a vádlottak. Természetesen a perek legnagyobb része kirakatper. Nem ellenezzük a háborús bűnösök feletti ítélkezést, de nem értünk egyet ezekkel a színjátékokkal, amelyek célja a szerbek elleni további nyomásgyakorlás, vagyis hogy a visszatérni szándékozók elveszítsék az utolsó reménysugarat is arra, hogy bármikor hazatérhetnek szülőföldjükre.

El kell mondanom azt is, hogy a nemzetközi közösség, legalábbis ami a hágai bíróságot illeti, nem viszonyul másképp ehhez a kérdéshez. Gondolok itt arra, hogy milyen bűncselekményeket követtek el a szerbek kárára a Vihar és a Villám hadműveletekben, illetve más katonai akciókban, illetve a nagyvárosokban még a háború előtt, ahol nagyszámú szerbet letartóztattak, illetve meggyilkoltak, később pedig az egész térséget megtisztították a szerbektől. Ez elképzelhetetlen a mai modern világban, sajnos mégis megtörtént. Ennek ellenére a Hágai Nemzetközi Törvényszék előtt, Gotovina tábornokot kivéve, gyakorlatilag egyetlen horvát vádlott ellen sem folytatnak eljárást a Horvátország területén elkövetett háborús bűnök miatt. Ott volt ugyan Markač és Ognjen, de visszaküldték őket. Tehát Gotovinán kívül, se előtte, se utána más horvát ellen nem folytattak eljárást Hágában a szerbek ellen elkövetett bűncselekmények miatt. Ez is bizonyítja, hogy Európa, és nemcsak Európa, hogyan viszonyul ehhez a problémához.

Ha a sajtóról van szó, szemmel látható, hogy szerb nyelven nincs semmilyen lehetőség egyetlen médiában sem. Átnéztem az írott sajtót is, ahol a szerbek is megjelentetnek cikkeket, de ez a sajtó is latin, nem pedig cirill betűs. Sajnos. Egyre gyakrabban használ szerb terminológiát a horvát helyett. Tehát itt is jelen van és kézzel fogható az asszimiláció. Stipe Šuvar (a kommunista korszak egyik horvát vezetője) is azt nyilatkozta, hogy az Ő becslése szerint legalább 15 000 szerb úgy ír, mint a horvátok. A kolléga politikus és szociológus. Tehát ha nem így beszélünk ezekről a problémákról, akkor fennáll a veszélye annak, hogy egy olyan szférába kerülünk, ahol elkerülhetetlen a képmutatás. Ezekről a problémákról nyíltan kell beszélnünk, nemcsak nekünk, hanem a szerbiai kormánynak is. Tény, hogy a szerbiai kormány nemcsak ebben, hanem a korábbi összetételében is, elhanyagolta ezt a problémát, nemcsak az itt élő menekültek problémáját, hanem a horvátországi szerbek helyzetét is, annak ellenére, hogy számos okmány rendezi ezt a területet. Hogy ne emlegetsem a korábbiakat, hanem csak a legutóbbit, amelyet Horvátország az Európai Uni-

óval kötött és amely világosan szabályozza, hogy a horvátoknak mit kell tenniük a szerbek helyzetének javítása érdekében. Ugyanígy az európai megállapodás után, amely Szlavónia, Baranya és Nyugat-Szerémség békés reintegrálásáról rendelkezik, a horvát vezetőség egy szándéknyilatkozatot tett közzé, amelyet később törvényekkel is megerősített, miszerint rendezni akarja ezt a problémát. Mindez azonban megmaradt a kinyilatkoztatások szintjén és az előírásokban. A gyakorlatban nincs semmilyen haladás. Mintegy 10 évvel ezelőtt, az akkori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság egyezményt írt alá a kapcsolatok normalizálásáról. Ebben meghatározták mindezeket a problémákat, de ennek ellenére azokat nem oldották meg. Végül szeretném hangsúlyozni azt is, hogy a vagyoni jogi problémákat a volt Jugoszlávia területén alakult államok közötti jogutódlási egyezmény szabályozza, amelyet Horvátország utolsóként írt alá, illetve cikkelyezett be a Száborban, viszont mind a mai napig nem tartja magát ehhez az egyezményhez.

David Orlović: – Valójában nagyon nehéz választ adni egy egész kérdéscsoportra, amit itt megnyitottak, de mégis megpróbálom. Alapjában véve én egyetértek az itt elhangzott információk többségével, ezek többé-kevésbé közismertek, tudjuk, milyen borzasztó dolgok történnek a háborúban, illetve utána. Nem biztos, hogy az elhangzott adatok mindegyike pontos, de nem is ebben van a lényeg. Én egy másik dologra szeretnék összpontosítani. Nézzék, minden bizonynyal ebből az országból, Szerbiából is több ezer, vagy több tízezer magyar távozott. És minden bizonynyal világos véleményük van Szerbiáról, Vajdaságról és bármi másról. Olaszországban is van egy nagy csoport menekült, olasz nemzetiségű, akik oda költöztek. Politikailag szervezettek, megvan a saját véleményük. 50 éve kerültek oda, de továbbra is határozott álláspontjuk van. A gyakorlatban egyre inkább látszik, hogy határozott különbség van, hogy így fogalmazzak, a tartós menekültek és azok között, akik esetleg még tervezik a visszatérést. Nem az én tisztem, hogy ezt értékeljem, de 10 év múlt el azóta, amióta lehetséges a visszatelepülés. Több ezer ember élt ezzel a lehetőséggel. Csak a karlovaci megye területén 25 falu van áram nélkül, de olyan emberekkel, akik már visszatértek és ott várják, hogy helyreálljon az áramszolgáltatás. Kordunban és Banijában további 38 ilyen falu van, hogy csak példaként említsem. Mit akarok mondani? Azt, hogy mi rengeteg kérdésben egyetértünk. Viszont én már úgy foglalkozok állást, mint aki Horvátországban maradt, mint aki része Horvátországnak. Én horvát állampolgár vagyok, a családom 1689 óta ott él. Az az ország, amelyet Horvát Köztársaságnak neveznek, az én országom, ugyanúgy részt vettem az építésében, mint a szerbek a Vajdaság építésében, amióta néhány száz évvel ezelőtt ide érkeztek. Azt akarom mondani, hogy az országhoz való tartozás tényén nem változtat az, hogy ebben a pillanatban az

ország esetleg nem olyan, amilyennek lennie kellene. De ugyanígy nem tudom elfogadni, hogy minden ennyiben marad, a dolgokat ezen a szinten befagyasszuk, és görcsösen ragaszkodunk ahhoz az álláspontunkhoz, hogy mi ezt nem fogadjuk el és ezzel vége. Természetesen a Horvátország területén kívül élőknek is joguk van kommentálni az ottani helyzetet, ez jó és kívánatos, de a dolgok lényege nem ebben van, hanem abban, hogy meg tudjuk valósítani a jogainkat mi, akik ott maradtunk Horvátországban. Akik roppant kedvezőtlen körülmények között éltük túl a háborút, illetve a visszatérés éveit. Ezt teszi az Ön által is emlegetett dalmaták akkor, amikor továbbra is ott vannak az áram és víz nélküli falvakban. Számos példa akad erre, mondok is egyet. Kistanjáról van szó, arról a faluról, amelyben szinte kizárólag csak szerbek éltek, és akiket 1995-ben elűldöztek falujukból. A helyükbe Kosovóból érkeztek horvátok. Viszont a helybeliek is fokozatosan megkezdték a visszatérést. Az utolsó előtti helyhatósági választásokon a szerbek 2 tanácsnoki helyet szereztek meg a lehetséges 15-ből. A legutóbbin viszont már 13-at. Tehát visszatértek. Néhány év nagyon nehéz, nagyon csúnya volt, de ott voltak és tenni tudtak valamit magukért. Ez az, amit mondani szerettem volna. És közben nem vonom kétségbe sem az Ön, sem pedig más jogát arra, hogy teljes joggal követelje egyéni vagy kollektív jogát, és hogy kollektív emlékezete legyen, teszem fel, Jasenovacról. De ezer más dologról is beszélhetünk, és ehhez semmilyen kétség nem fér. Ez az, amire én összpontosítok, és nem vonom kétségbe senki jogát, hogy másképp gondolkodjon. De létezik egy történelmi keret akkor, amikor szerbokról, magyarokról, vagy másokról van szó. Egészen más a jelenlegi konkrét helyzet, amikor vannak bizonyos törvényeink, amelyek korántsem tökéletesek, és a kisebbségek rendelkeznek vagy nem rendelkeznek különböző testületekkel, amelyeken keresztül megpróbálnak elérni valamit. Én személy szerint annak a híve vagyok, hogy nem feledkezve meg a szélesebb környezetről, próbáljunk meg helyben cselekedni. Személy szerint azért jöttem el, és azért is tetszik ez a kezdeményezés, mert egy kis helyi közösség szükségét érezte annak, hogy nyíltan beszéljünk ezekről a problémákról, és más országokból is vendégeket hívott, hogy mondják el a saját tapasztalataikat. Ez kitűnő.

Roppant büszke volnék arra, ha volna 10-15 ilyen helyi közösség abban az országban is, ahonnan én érkeztem, ahol azonban még mindig kifejezett a bezárkózottság. Szerintem ez a példa, Vajdaság példája, az Önök példája, akik itt élnek, és nemcsak élnek, hanem hajlandók is nyíltan beszélgetni a problémákról mutatja azt az irányt, amerre haladnunk kell. Köszönöm szépen.

Magyarország kisebbségi modellje

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Az a megtiszteltetés ért, hogy a magyarországi kisebbségi önkormányzatokról beszéljek Önöknek, mégpedig a többség és a kisebbség együttélésének tükrében. Mi kell az együttéléshez? Mindeneke-lőtt különböző közösségek, amelyek hajlandóak együttélni. Szükség van olyan közösségekre, amely lehetővé teszi az együttélést, illetve az egymás mellett élést. Ezeknek a különböző közösségeknek ugyanazon a területen kell élniük. Szerintünk együttélésre kell törekedni, és olyan társadalomszervezési formákat meg jogi megoldásokat keresünk, amelyek lehetővé teszik az együttélést, ugyanakkor szavatolják, hogy a sajátosságok megmaradjanak a társadalomban, illetve hogy e közösségek hosszú távon fennmaradjanak. A kisebbségi közösségek megmaradhatnak egy társadalmi közegben a felszín alatt észrevétlenül, elrejtőzve, a magánszférában is. Viszont a modern társadalomban, a modern államban, ahol az állam jelen van a kultúrában, az oktatásban, a nyelvhasználatban, a mindennapi életben, véleményünk szerint csak úgy lehetséges a fennmaradás és a különböző etnikai közösségek együttélése, ha megvan a kisebbségi autonómia valamilyen formája. A történelemben visszapillantva, elmondhatjuk, hogy ebben a tekintetben már a középkori Magyarországnak gazdag tapasztalatai voltak. Úgyszintén számos más középkori államban különleges jogokkal rendelkeztek egyes közösségek, különleges státusuk, egyfajta autonómiájuk volt. Magyarországon ilyenek voltak például a szászok a 13. századtól, vagy a kunok a 14., illetve a szerbek a 15. századtól, különösen 1690-től, amikor privilégiumokat kaptak az osztrák császártól. A szerbeknek ez az autonómiája a 20. században gyakorlatilag megszűnt a mai Magyarország területén. Csak a magyarországi nemzeti és etnikai közösségek jogairól szóló törvény 1993. évi elfogadásával teremtődtek meg a jogi föltételek arra, hogy a kisebbségek, így a szerbek is megalakítsák a kulturális autonómia bizonyos formáját. Ez az 1993-as törvény előírja, hogy kisebbségi önkormányzatok alakíthatók helyi szinten, minden településen. Mint ismeretes, Magyarországon minden településnek saját önkormányzata van, tehát közigazgatásilag önálló község. Ha azt vizs-

gáljuk, hogy mik a kulturális autonómia föltételei, akkor azt mondhatom, hogy legalább öt ilyen föltétel van. Az autonóm jogok hordozójaként kell hogy legyen egy önállóan választott, legitim politikai testület. Ez Magyarországon a kisebbségi önkormányzat, Horvátországban nemzeti kisebbségi tanácsnak nevezik, és így tovább. A második föltétel, hogy az önkormányzatnak legyen saját végrehajtó szerve, amely a választott testületnek tartozik felelősséggel. A harmadik föltétel, hogy ezeknek a testületeknek autonóm hatáskörük legyen a kultúrában, a közoktatásban, beleértve a felsőoktatást is, valamint a tájékoztatásban és a hivatalos nyelvhasználatban. Ezenkívül szavatolni kell, hogy a választott testületek maguk döntsenek fölépítésükről és munkamódjukról. Ezeknek az illetékességeknek nemcsak az egyéni döntésekre kellene vonatkozniuk, hanem a jogszabályozásra is. A negyedik föltétel az, hogy ezeknek az önkormányzatoknak saját vagyonnal és független jövedelemforrással kell rendelkezniük. Az ötödik föltételt úgy fogalmazhatnánk meg, hogy nemcsak saját jogi és pénzeszközökkel kell rendelkezniük, hanem elsősorban kisebbségi kulturális, oktatási, esetleg felsőoktatási, tájékoztatási, esetleg tudományos intézményekkel, intézményhálózattal. A jogi szabályokat tanulmányozva úgy látjuk, hogy ez az öt kritérium szükséges ahhoz, hogy működhessen egy fejlett kulturális autonómia, kisebbségi kulturális autonómia. Mint említettem, az 1993. évi magyarországi kisebbségi törvény előírja, hogy az önkormányzati választások keretében a kisebbségek öttagú képviselő-testületet válasszanak minden olyan településen, ahol tagjaik élnek. A törvény értelmében ki kell kérni ezeknek a helyi kisebbségi önkormányzatoknak a véleményét, amikor az ott élő kisebbség oktatási, kulturális és más érdekeit érintő kérdésekben döntenek a helyi hatalmi szervekben, vagy a helyi önkormányzatban. Nemcsak a véleményüket kell kikérni, hanem megkövetelhetik, hogy beleegyezésük nélkül ne dönhessenek az említett kérdésekben. A helyi kisebbségi önkormányzatok tagjai megválaszthatják az országos önkormányzatukat, illetve annak képviselő-testületét, ez Szerbiában a nemzeti kisebbségi tanácsnak felel meg. Az országos önkormányzat részt vehet a magyarországi törvények előkészítésében, tehát ki kell kérni a véleményüket, amikor egy-egy minisztérium a kisebbségi oktatással és művelődéssel kapcsolatos törvényt dolgozza ki. Ezek az országos önkormányzatok tagokat delegálhatnak az olyan testületekbe, amelyek a kisebbségekkel kapcsolatos döntéseket hozzák. Mire gondolok? Arra, hogy létezik egy állami alapítvány, amely az összes kisebbség kulturális projektumait finanszírozza. Az országos önkormányzatok egy-egy tagot delegálhatnak az alapítvány tanácsába. Van egy másik tanács az állami televíziónál, illetve rádiónál, amely ezen intézmények tulajdonjogi felügyeletét végzi, itt minden kisebbség számára szavatolnak egy helyet, vagyis az országos önkormányzatok de-

legálhatnak egy-egy tagot. Legfontosabb az illetékességük a közoktatásban. Vétőjoguk van, amikor a minisztérium rendeletet hoz a kisebbségi nyelvi és irodalmi tantervekről, vagy a nemzeti történelem és kultúra beiktatandó részéről. Tehát a minisztériumnak az országos önkormányzatokkal együttműködve kell meghoznia döntéseit. Ezenkívül az országos önkormányzatoknak joguk van művelődési, oktatási meg tájékoztatási intézményeket alapítani, vagy pedig átvehetik a helyi önkormányzatok tulajdonában levő ilyen intézményeket. Az 1993-ban hozott törvényt többször módosították, legutóbb 2005-ben. A tavaly novemberben hatályba lépett módosítás valójában a jogszabályok alapos átformálását jelenti. Új törvényt hoznak a kisebbségi önkormányzati választásokról, és újrafogalmazták a nemzeti és etnikai közösségekről szóló törvényt. Milyen változásokról van itt szó? A legnagyobb a választásokkal kapcsolatos. Eddig ugyanis nem voltak saját választói névjegyzékek, ezért egyes helyeken megtörtént, hogy visszaéltek a kisebbségi jogokkal, és valójában a kisebbségek nélkül alakították meg a helyi kisebbségi önkormányzatot. A törvényhozó reméli, hogy a visszaéléseknek elejét veszik az új választási szabályok, amelyek előírnyozzák, hogy minden kisebbségnek saját választói névjegyzéke legyen, és ki mondják, hogy csak a kisebbségi szervezetek állíthatnak jelölteket, polgárok csoportjai nem, és független jelöltek sem indulhatnak. Az új jogszabályokat vizsgálva az a véleményünk, hogy ezek sem fogják teljesen kizárni a visszaélés lehetőségét, de jelentősen csökkentik a kisebbségi választásokon indulók számát, még a kisebbségeket is. Magyarországon októberben lesznek helyhatósági választások, és ezek keretében helyi kisebbségi választások, jövő márciusban pedig országos kisebbségi választást tartanak. Újdonság az is, hogy az országos választáson a kis listák elve érvényesül, azok lesznek az országos önkormányzat képviselő-testületének tagjai, akik a legtöbb szavazatot kapják, vagyis az országos kisebbségi önkormányzati választást tisztán részarányos rendszerben bonyolítják le. Eddig nem volt regionális és középszintű kisebbségi önkormányzatunk, az új törvény szerint viszont megyei szinten is alakul. Magyarországon 19 megye van, ezenkívül külön közigazgatási egység a főváros, Budapest. A törvénymódosításról el kell mondani, hogy bizonyos értelemben szűkíti az autonómia keretét. Néhány példát említek: a helyi önkormányzat ülésére kötelezően meg kell hívni a községi jegyzőt, más szóval a községi titkárt. Ez sok helyen gondot fog okozni, ugyanis a jegyzők nem beszélik a kisebbség nyelvét. Kérdés, hogyan folyik az ülés, milyen szerepe lesz, hiszen a helyi kisebbségi önkormányzatnak a kisebbségi közösség érdekeit kell képviselnie a községi döntésekkel szemben. Az utóbbiak meghozatalában viszont éppen a jegyzőnek van kulcsszerepe. Ez szerintünk ellentmondásos helyzet. A másik probléma a kisebbségi önkormányzatok munkájához kapcsolódik. Van egy független bevételi for-

rása, ez a központi költségvetés, de onnan csak minimális összeget kap, a többit a község adja. Itt is ellentmondás mutatkozik, vagyis korlátozzák munkájában a helyi kisebbségi önkormányzatot. A változások közé tartozik az is, hogy szintén korlátozzák a helyi kisebbségi önkormányzatok vétőjogát. Eddig úgy volt, hogy ha a kisebbségi önkormányzat nem értett egyet a helyi önkormányzat döntésével, akkor tárgyalni kellett, és az utóbbi kénytelen volt korrigálni álláspontját. Most már nem így van. Ha nincs megállapodás, akkor vegyes bizottságot alakítanak, és ez hozza meg a végső döntést. Tagjainak egyharmadát a helyi önkormányzat, másik harmadát a kisebbségi önkormányzat adja, a harmadikat pedig állami szintről delegálják. A módosításokkal kapcsolatban szeretném még elmondani, hogy korábban korlátozva volt bizonyos intézményeknek a kisebbségi önkormányzatok által való alapítása, illetve átvétele, mert nem volt rendezve a finanszírozás kérdése. Nem szavatolták törvénnyel ezeknek az intézményeknek a bevételi forrást. A módosított jogszabály ezt megteszi, illetve biztosítja a kisebbségi önkormányzatok által alapított oktatási intézmények pénzelését. Az iskolák és a vallási közösségek finanszírozási modelljét alkalmazják, vagyis a diákok országos tagozatonkénti átlagos száma alapján szabják meg az összeget. Tehát a tiszta kisebbségi oktatásban ez az összeg általában kisebb, vagyis valamennyi pénz hiányzik. Bizonyos módon igyekeznek ezt megoldani, és már több példa van arra, hogy a kisebbségi önkormányzatok átvettek oktatási intézményeket. Szót kell ejtenem egy másik változásról is. Nem említettem, hogy korábban is létezett budapesti kisebbségi önkormányzat. Ezt kiegyenlítették a most alakuló megyei önkormányzatokkal, a gond pedig az, hogy az utóbbiaknak nincs vétőjoguk. Ez azt jelenti, a budapesti kisebbségi önkormányzattól megvonták a vétőjogot.

Most áttérek egy másik témára: a hivatalos kisebbségi nyelvhasználatra. Ez véleményünk szerint az autonómia része. Itt a következő probléma jelentkezik: a 93-as törvény előirányozta, hogy ha a helyi kisebbségi önkormányzat kezdeményezi a kétnyelvű feliratozást, akkor a kisebbségi közösség létszámától függetlenül ezt kötelezően meg kell tenni. Viszont nem voltak meg a kritériumok a kétnyelvűség automatikus bevezetéséhez a feliratozásban vagy a helyi adminisztrációban. A módosított törvény nem irányoz elő automatizmust, a helyi kisebbségi önkormányzat kezdeményezése többé már nem elegendő a hivatalos kisebbségi nyelvhasználat bevezetéséhez, szükséges hozzá a helyi önkormányzat, más szóval a község jóváhagyása. A többségnek kell jóváhagynia a kisebbségi jogok igénybevételét, ez ellentmondásos dolog.

Végül mondanék néhány szót a kisebbségek politikai autonómiájának feltételeiről. Arról van szó, mennyire önállóak a kisebbségi önkormányzatok mindenkellőt állami szinten, hogyan szabályozzák szerkezetüket és fölépíté-

süket, valamint milyen mértékben van joguk a kisebbségi önkormányzatoknak szabályozni a saját közösségükön belüli viszonyokat. Az 1993-as törvény szerint teljesen szabadon dönthettek az országos kisebbségi önkormányzatok fölépítésükről és munkájukról. A törvény kimondta, hogy az elektori gyűlés, amely az országos önkormányzat képviselő-testületét választja, maga döntheti el, hogy hány tagú lesz a képviselő-testület, a legkisebb létszám 13, a legnagyobb 53. Utána a kisebbségi önkormányzatnak joga volt meghozni statútumát, amelyvel szabályozta, hogy milyen testületei lesznek az önkormányzatnak: döntött az elnökségi bizottságokról és azok hatásköréről meg egymás közti viszonyukról, arról, hogy milyen lesz a döntéshozási eljárás és így tovább. A módosított törvény részletesen szabályozza az országos kisebbségi önkormányzatok fölépítését és munkáját, ugyanolyan módon, ahogyan ezt a helyi önkormányzatokról szóló törvény teszi. Tehát megszűnt az a gyakorlat, amely szerint az országos önkormányzatokat szabadon, önállóan építették föl az egyes kisebbségek hagyományai alapján, illetve szabadon döntötték el, milyen országos önkormányzati testületeket alakítanak.

Véleményünk szerint a politikai autonómia kategóriájába tartozik az a jog, hogy az egyes nemzeti kisebbségeknek saját parlamenti képviselőjük legyen. Az 1993-as törvény egyik paragrafusában elismeri a nemzeti és etnikai közösségek ilyen jogát, azzal, hogy erről külön törvény rendelkezik. Ezt a törvényt viszont a mai napig nem hozták meg, a kisebbségi törvény 2005. évi módosítása nem érintette ezt az előírást. Tehát ez a kérdés most is rendezetlen, a kisebbségeknek nincsen parlamenti képviselőjük. Természetesen vannak roma és német származású képviselők az egyes parlamenti pártok színeiben, de ezt nem tartjuk autonómiánk részének. A magyar politikai elitben 1848 óta él az a vélemény, hogy a kisebbségeket politikailag úgymond magyarként élik meg. Elfogadják őket, ha integrálódnak valamelyik magyar politikai pártba, de nem tartják kívánatosnak, hogy a kisebbségek önálló tényezőként jelenjenek meg az országgyűlés összetételében. Különböző dolgokra hivatkoznak, hogy miért nem kellene a kisebbségeknek parlamenti képviselői helyet kapniuk, pedig a törvény ezt előírja. Az egyik szerint így a kisebbségek képezhetnék a mérleg nyelvét a kormányban, amikor a költségvetésről döntenek. Európában több példát találunk arra, hogy a kisebbségek a mérleg nyelvét képezik a kormányban. Ezek az országok mégsem omlottak össze, és nem hullottak szét. Úgy gondoljuk, hogy a nemzeti és állami egységre sokkal veszélyesebbek a szélsőséges pártok, mint a kisebbségi képviselők. Az előbbiek ugyanolyan kis számú parlamenti képviselővel sokkal nagyobb problémákat okozhatnak, mivel a kisebbségek általában rendkívül felelősségteljesen viselkednek a parlamentben, és rendszerint mérsékelt politikát képviselnek. Köszönöm a figyelmüket!

A romániai modell

Pillanatnyilag Nagyváradon tanítok az ottani Pártium keresztény egyetemen, ami ugye, mint bizonyára tudják, egy magyar magánegyetem, amit a történelmi egyházak püspökeiből és egyéb képviselőkből álló testület irányít, és magyarországi támogatással jött létre, és ezzel a támogatással működik tovább folyamatosan. Majd erre esetleg, hogy az egész egyetem kérdése hogy jelenik meg Erdélyben, még később kitérek. Ami az én személyes életutamat illeti, annyit mondanék még, hogy sok közöm van Nagyváradhoz. Környékbeli vagyok, ott kezdtem tevékenységemet, majd Kolozsváron, az egyetemen folytattam, és 16 évet Bukarestben is töltöttem, ott éltem, a Kriterion Könyvkiadó szerkesztője voltam annak idején. A 80-as évek közepén létrehoztam Limes Kör néven egy ellenzéki csoportot, erdélyi magyar értelmiségiek részvételével. Különböző helyszíneken találkoztunk. Akkor már a Ceausescu-rendszer olyan durva irányt vett, hogy teljesen kiszorultunk a nyilvánosságból, a maradék lehetőségek is elvesztek. Azért azt meg kell mondanom, hogy a korábbi időszakban, a hetvenes években, a nyolcvanas évek elején még fontos könyvek jelenhettek meg. Sokszor olyasmi is, amelyek akkoriban Magyarországon nem jelenhettek volna meg. Ezek a lehetőségek megszűntek, és akkor egy alternatív fórumot, egy belső fórumot hoztunk létre, ahol lényegében a kommunizmus utáni időszakra próbáltunk felkészülni. Ezeket a beszélgetéseket magnóra vettük, lejegyeztük, újra megvitattuk. Az volt a cél, hogy a teljes anyagot ájtuttatjuk Magyarországra, és az ottani ellenzéki barátaink segítségével publikáljuk. A korabeli viszonyokhoz adalék, hogy amikor az utolsó „adag” gépelt szöveg megérkezett, azon a napon jelentkezett a Securitate a lakásomon, Bukarestben. Házkutatást tartottak, mindent elvittek: rengeteg könyvet, kéziratot, magnószalagot. A mai napig sem kaptam még vissza ezeket. Ez is jellemző a romániai viszonyokra. 96-ban tettem erre kísérletet egyáltalán, amikor egy úgymond nem posztkommunistákból álló kormány került a hatalomra Romániában, Constantinescu elnök irányításával. Gondoltam, hogy akkor megváltozik valami a titkosszolgálatok irányításában is. Barátaim segítségével egy jogilag jól megfogalmazott kérvényt nyújtottam be a román információs szol-

gálathoz. Nem a személyes dossziémat kértem, hanem az elkobzott dokumentumokat. Azt a „zseniális” választ kaptam, hogy ezt a kérésemet nem tudják teljesíteni, mert ezek a dokumentumok megsemmisültek a forradalom idején. Na most ez egy tökéletes válasz, mert ezt nem lehet ellenőrizni. Ki tudja ezt bebizonyítani, hogy nem úgy van, hogy ez nyilvánvaló hazugság. Nos, ebben a helyzetben, – 87 februárjában volt ez a házkutatás – amikor már nagyon feszültté vált a román–magyar viszony is. Ez volt az az időszak, amikor – ha emlékeznek – Szűrös Mátyás már nyíltan kritizálta a román politikát a magyar párt részéről. Az előtt nem sokkal, 86 őszén jelent meg az Erdély története című, háromkötetes nagy munka, ami Romániában éktelen botrányt váltott ki. Hatalmas sajtókampányba kezdtek. Az én bukaresti lakásom olyan „átjáróház” volt. Közben – ez is jellemző az akkori viszonyokra – az én fő kapcsolatrendszerem a magyarországi ellenzékhez kötött, és megvoltak a csatornáim, ugyanakkor Bukarestben élve nagyon jó kapcsolatokat ápoltam a magyar követséggel is. Rengeteg derék ember dolgozott ott abban az időben, akik nem voltak ellenzékiek, nem teheték meg abban a helyzetben, meg esetleg szemléletmódjuk is távol állt attól, de tolerálták, tudták rólam, hogy ki vagyok, mi vagyok. Nagyon jó kapcsolatban voltunk, és szállították tízesével Erdély történetét hozzám, és Erdélyből jöttek a barátaim, és ők meg vitték el. Szóval ez sem tetszett a román szolgálatoknak, úgyhogy ebből kifolyólag történt ez, ami történt. Ezt azért említem, mert ennek lett a végeredménye, hogy a Kritériontól eltávolítottak, és teljesen lehetetlen helyzetbe kerülve, kértem családommal együtt a Magyarországra való áttelepülést. Persze szinte tuskoltak, hogy menjek.

Nos, ezt azért mondtam bevezetőképpen, mert előadásom elején egy kicsit a magyar–magyar kapcsolatokról beszélnék, illetve egy kis rövid szöveget felolvasnék, mivel ennek vagyok igazán, nem mondanám, hogy a szakértője, de ezt élem. 88 óta élek családommal együtt Magyarországon, és bevallom Önöknek, hogy érdeklődéssel tanulmányozom azóta is ezt az országot, ami a saját hazám, és annak tekintetem még addig is, mielőtt oda mentem volna, hiszen Nagyvárad környékén lakni, hát közelebb volt és van Budapest, mint Bukarest. Szóval nem volt probléma a hovatartozás érzése. Annak ellenére, hogy nagyon nagy érdeklődéssel tanulmányozom azóta is, tény, hogy teljes mértékben integrálódni a mai napig sem tudtam. Ez úgy látszik, gyakorlatilag lehetetlen. Ezt lehet tragikusan is szemlélni, de lehet úgy is, hogy az ember a különböző identitásait: regionális identitások, szocializációs minták, amiket hurcol magával, családminták, ezeket ötvözi. Hogyan beépülni a magyarországi életbe egy olyan embernek, aki már máshol, akár masszívan magyar közegben, mert én ugye Biharban teljesen magyar környezetben nőttem fel, azaz Székelyföld után, mint bizonyára tudják, a második olyan része az erdélyi magyarságnak,

ahol többen él a magyarság a határ mentén. Nagyjából Szalontától Szatmárig, azon a sávon, nem volt ilyen probléma. Ennek ellenére azt mondhatom, hogy aki kívülről került át Magyarországra, már felnőtt fejjel, az ha azt mondja, hogy ő tökéletesen be tudott illeszkedni, az szerintem nem mond igazat.

Nos, akkor nagyon röviden ez a kis szöveg, amit felolvasnék, és utána térnék rá a romániai helyzet rövid, egy kicsit történeti, és emiatt nagyon sematikus bemutatására.

Egyik magyarországi olvasóm azt írta a minap a Magyar Hírlapban megjelenő geopolitikai rovatom legújabb, az Igazi Lengyelországról szóló cikkéről, hogy jól látom, és itt idéz: „A lengyelek egy részében, a magyarokhoz hasonlóan, még mindig nagyon erős a revizionizmusra való hajlam.” Tehát ezt egy olvasói levélben láttam pár napja, reflektált az én cikkemre. Abban a bizonyos cikkben én azt írtam, a külföldi emigrációjából hazatérő lengyel Mrožekre hivatkozva, hogy a lengyel nemzeti fantázia igazi színterei – ezt Mrožek mondja, és nekem nagyon megtetszett ez a gondolat –, még mindig Vilno (Vilniusz – mint tudják), amely Litvánia fővárosa, tehát még mindig Vilno, Lvov, amelye ugye a régi Lemberg, és most Ukrajna egyik nagyvárosa Volhinia, szintén Ukrajna. Vagyis az oroszok által elhódított, majd a szovjetek által megszállt, végül pedig az új kelet-európai nemzetállamok által birtokba vett történelmi Lengyelország. Mivel a kétfajta Lengyelország, az igazi és a valódi, és a hozzájuk kapcsolódó kétfajta kedély- és képzeletvilág között nincs belső konszenzus, Lengyelország a geopolitikai meghasonlottság betegségében szenved. Hasonló a helyzet Magyarországon is, ahol az ország egyik felének fantáziáját még mindig a tágas Kárpát-medence nyűgözi le, a másik fele pedig véglegesen kiegészített a Budapest-centrikus kis Magyarországgal. Mivel vontam le a következtetést abban a bizonyos cikkben? Az egyik fél, tehát Magyarország egyik fele valamivel nagyobb, mint a másik. Az ország éppenséggel kormányozható, de igazi élet a lehetetlen belső konszenzus miatt nincs benne. Tehát ettől betegség, mert a lengyeleknél sincs belső konszenzus, az igazi és a valódi Lengyelország között, a történelmi Lengyelország és a mai létező Lengyelország között, és Magyarországon is ez a helyzet. Na most, amikor én rámutattam erre, hogy a két jó barát egyként beteg, így próbáltam alkalmazni a „lengyel–magyar két jó barát” jelszavát, „polák venger dva bratanki”, ezt tudjuk. Tehát voltaképpen a revizionizmusban találtam volna meg a kór könnyedén beazonosítható okozóját? És akkor most kérdezném, hogy revizionista-e az, aki nem tud belenyugodni abba, hogy egy ország elveszítheti történelmi folytonosságát? Aki egy másfajta tér élményét hurcolja magával, mert elszakadt, elszakították a törzstől, de különös módon nem a megmaradt ország, hanem ő, a határon túli lett a maradék. Akkor mi mind, és most már csak a magyarokról beszé-

lek, akik kívül rekedtünk az országon, és nem tudunk és nem is akarunk sem kulturálisan sem politikailag egy másik nemzetbe integrálódni, szóval mi mind egzisztenciális revizionisták vagyunk?

Különös helyzet áll fenn. Miközben Szerbia, Románia, Ukrajna és Szlovákia nem képes integrálni bennünket, akiket elszakítottak az anyaországtól, ez utóbbi, mármint az anyaország, szép csendesen elszakadt tőlünk. Azt hiszem, eljött az ideje, hogy ennek a különös elszakadásnak, tehát az anyaország elszakadásának a stációit egy új nagyszabású kutatási projekt keretében megvizsgáljuk. Szeretném leszögezni, hogy nincs, nem lehet szó itt semmiféle sértődésről. Ami történt, az azt hiszem, elkerülhetetlen, és bizonyos értelemben sorsszerű. És nem a Kádár-rendszer szomorú szüleménye, hanem a lassan századnyi időé, és a beszűkült történelmi téré. Na most ebben a magyar nemzetfejlődés szempontjából radikálisan új helyzetben ideje levonni a konzekvenciákat. Bizonyos megállapításokat tehetünk pillanatnyilag, előzetes empirikus megállapításokat, és ezek lényege abban meríthető ki, hogy a magyarországi baloldálnak e pillanatban, legyen az szocialista vagy liberális, egyszerűen nincs történelmi érzéke, és nincs történelmi tudata. A jobboldalt ugyanakkor, konzervatív, liberális, vagy éppenséggel radikális változatában egyaránt, egy elképzelt nemzeti alapú történelmi narratíva fogja, és nem tud mit kezdeni azal a ténnyel, hogy a történelmi Magyarország soha nem volt a magyar nemzet kizárólagos terrénuma.

Ez tehát a pillanatnyi helyzet – nagyon röviden. Még egy apróság, nem nagyon konferenciába illő dolog, de megemlítem, mert igenis egy vajdasági vonatkozású dolog, és jól jelzi, hogy a magas politikán túl, az átlagemberek szintjén, a pszichológia szintjén, hogyan jelenik meg ez a kérdés. Hát bizonyára Önök is figyelik a Megasztár műsorát, vagy legalábbis tudnak róla. Ugyanolyan büszkék a Magdira, mint mi is. Azt már nem biztos, hogy tudják, hogy a TV 2-nek, amelyik sugározza ezt az adást, ennek is van egy úgynevezett „blogja”. Na most ez nagyon divatos: miniszterelnökök is blogoznak, mindenki blogozik. Vagyis interneten kommunikál a híveivel vagy ismeretlenekkel.

A TV 2-nek is van egy ilyen fóruma, ahol boldog-boldogtalan bejelentkezik, és elmondja a véleményét, hogy mi a helyzet. Na most az egyik közeli hozzátartozóm nagyon szorosán figyeli, én csak egy kicsit kívülről, a Megasztárt, és nézte azt is, hogy mit írnak róla a legutóbbi forduló után, amikor a Magdi megint gond nélkül simán továbbjutott a döntőbe. A következő szöveg jelent meg: „Szörnyű ez az ország” – írja valaki. „Mi ez a Megasztár? Az elsőt megnyerte egy dagadt, a másodikat megnyerte egy roma, a harmadikat meg fogja nyerni egy határon túli. Hát akkor a negyediket egy féllábú fogja megnyerni? Hát egy normális ember sohasem fog Megasztárt nyerni?” Na kérem, körül-

belül itt tartunk. Természetesen a humor miatt mondtam ezt el. Sokkal többet használ az ügynek ez a jelenség, aminek tanúi vagyunk. Persze sok embert fog ráébreszteni arra, hogy mi is a helyzet Magyarországgal, kívül-belül, de ez az állapot is adott, ez az állapot is van. Ezzel is tudni kell számolni, ha nem akarunk politikailag szólalásokba bocsátkozni, anélkül, hogy tisztában lennénk a következményekkel. Hát azért látni kell a magyarországi helyzetet a maga valójában.

Na most akkor – ezek után – úgy térnék rá a romániai viszonyok taglalására, hogy egy picit belejátszik az is majd a háttérből, hogy 1918-tól errefelé, amikor az erdélyi magyarság – a tág értelemben vett Erdély – ami jóval nagyobb, mint a történelmi Erdély, Partiummal, Bánáttal, Bánsággal kiegészítve, ami Romániához került. Akkor a Keleti Újság első száma – 1918 karácsonyán jelent meg Kolozsváron – az lett utána az erdélyi magyarság vezető napilapja. A Keleti Újság – „Itt állunk előtted, ismeretlen végzet” – egy kicsit szóvirágosan, a kor hangulatának megfelelően fogalmazott a főszerkesztő, mikor beharangozta az első szám vezércikkét. Tehát megpróbálom nagyon röviden vázolni a különböző történelmi stációkat, azért, hogy érzékeltessem azt is, hogy közben az anyaországgal a kapcsolatok hogyan alakultak. Az első nagy kezdeményezés, az erdélyi magyarság politikai önmeghatározására irányuló első komoly nagy kezdeményezés Koós Károly és Pál Árpád nevéhez fűződik. Ők fogalmazták meg az a híressé vált Kiáltó szó című manifesztumot, a 20-as évek legelején, amelyben arra tettek kísérletet, hogy egy népi, liberális, demokratikus, de hangsúlyozottan népi és regionalista pártot hozzanak létre, amely képes lehet az erdélyi magyarság problémáit megfogalmazni, képviselni is. Akkor még úgy tűnt az első években, hogy Románia egyik meghatározó jelentőségű pártja, a Nemzeti Párt, az Erdélyi Román Nemzeti Párt, amely később Nemzeti Parasztpártként vált ismertté, mert fuzionált egy regáti parasztpárttal, és így lett belőle Nemzeti Parasztpárt, de akkor még Román Nemzeti Párt, amely még évtizedeken keresztül az erdélyi románság érdekeit képviselte a magyar parlamentben meg a világ előtt, eléggé sikeresen. Ez a Nemzeti Párt 1918-ban a híres Gyulafehérvári Nyilatkozatban autonómiát ígért az erdélyi magyaroknak, elsősorban azon belül is a Székelyföldnek. Ez akkor teljesen logikus volt, ők ezt komolyan is gondolták abban a pillanatban, hiszen nekik is végig ez volt a programjuk, amit annak idején nem kaptak meg a magyar kormánytól, kormányoktól. Ezt az ígéretet nem sikerült beváltani, mert amikor 1928-ban Nemzeti Parasztpártként ez a párt hatalomra került Romániában, Maniu Gyula, Julius Maniu pártja, akkor, ha már nem is nemzeti autonómiát, de egy nagyon komoly kvázi föderális struktúrát javasolt Románia számára, amit azért is megtehetett, mert fuzionált még egy harmadik elemmel is, nemcsak egy

déli regáti parasztpárttal, hanem egy besszarábiai pártrésszel is, amely szintén regionalista volt. Ez az egykori cári Oroszországból csatlakozott Romániához, és szintén meg akarta őrizni azt a specifikumot, amivel ők ott rendelkeztek. Tehát így az erdélyi és a besszarábiai regionalizmussal megerősödve úgy tűnt, hogy akkor ez a párt ezt keresztül tudja vinni, hatalomra kerülve, az országban is. Nem tudta keresztülvinni. Létezett akkoriban egy úgynevezett Korona Tanács, amely a parlamentben megcenzúrázott úgymond minden törvényt, amit előterjesztettek, ha nem egyezett az alkotmánnyal. Tehát a hatalomra került párt nem tudta elérni, hogy törvénytervezete egyáltalán megvitatásra kerüljön. Kicenzúrázták, hogy úgy mondjam, megvétózták, mert hát ellentmondott a szigorúan centralizált nemzetállami alapon álló román alkotmánynak.

Következő stáció. Ennek a kezdeti autonomista, a regionalizmusra építő és erdélyi román partnerekkel együtt elképzelt konstrukciónak, ami a transzszilvanizmusnak volt tulajdonképpen a politikai megfogalmazása, Koós Károly volt a kulcsfigurája, és ő ezt nagyon komolyan vette. Tehát autonómiát nemcsak Bukaresttel szemben, hanem Budapesttel szemben is. Ez lekcrült a napirendről, és végül a 20-as évek végére megalakult, konszolidálódott az Országos Magyar Párt, most már egyértelműen budapesti háttérrel. Nem véletlen, hogy vezető figurái között többen voltak, akik visszatértek. Mondjuk Bethlen Miklós volt magyar külügyminiszter hazaköltözött Kolozsvárra. Nemcsak azért, hogy a birtokait megmentse, mert akkor az volt a szabály, hogy aki nem tért haza, az elveszítette birtokait, hanem hogy a magyar közéletben és az irodalmi életben is szerepet játsszon. Az Országos Magyar Párt két dolgot honosított meg az erdélyi magyar politikában. Egy egyértelmű budapesti köldökszinór-politikát, ez volt az egyik. Ez politikai irányítást és pénzügyi irányítást is jelentett. Kettő: az erdélyi magyarságon belüli egypártrendszert. Ezt a két hagyományt teremtettem meg. Nem akarom a világot sem kétségbe vonni rendkívüli érdekeiket. Kiváló emberek voltak, bekerültek a román parlamentbe. Olyanok ültek oda, akik nagyon jól tudtak románul, képviselték a magyar ügyeket, éles helyzetekben, amit tudtak, keresztülvittek. De strukturálisan és szellemiségében ez a párt ezt képviselte. Azt, hogy nem engedett, nem hagyott, nem tűrt meg semmilyen más politikai kezdeményezést maga mellett, amely a magyarságot képviselhetne volna, és azon kívül soha nem kérdőjelezte meg semmilyen körülmények között a Budapestről jövő irányítást. Tehát nem volt autonóm azzal szemben, nem is akart az lenni. Nemcsak hogy nem tehettem meg, nem is akarta. Na most, volt a 30-as évek elején egy baloldali kezdeményezés, a Magyar Párt baloldala. Megpróbált egyfajta autonóm mozgalmat elindítani, nem sikerült. Egyetlen esélyük volt, hogy elmentek teljesen szélső balra, és akkor ennek lett folytatása '45 után. Az viszont egy másfajta politikai hatalmi

struktúrával szembeni függőség tradícióját teremtette meg. Első időkben Moszkvával és a Kommunista Internacionáléval, később pedig egyre inkább a román pártvezetéssel szembeni függőséget. Mintegy szimmetrikus változata a másik függőségnek. Tehát ott sem beszélhetünk arról, hogy autonóm politikai erő lett volna.

A '40 és '44 közötti időszakról egy érdekes anekdotaszerű dolgot mondanék el. Tudjuk, mi volt '40 és '44 között: a második bécsi döntés eredményeképpen Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolták. Ez egy jelentős terület volt, mert a Székelyföldet is magába foglalta, és majdnem Brassóig, egészen a Kökösi hídig lement a határ. Tehát a mai Háromszék is oda tartozott. Egy kicsit különös volt az alakja. Benne voltak az erdélyi nagyvárosok: Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, amelyek akkor még magyar többségűek voltak, és hát a Székelyföld. Most nem erről akarok regélni, hanem egy érdekes konzekvenciájáról ennek a kérdésnek, hogy a magyar kommunisták, az észak-erdélyi magyar kommunisták akkor nagy bajba kerültek, hogy most akkor mi legyen az ő álláspontjuk. Fogadják el a bécsi döntést, vagy ne fogadják el, és tanakodtak. Erről személyesen interjúkat készítettem, még a 70-es években, Romániában élve, régi politikusokkal, függetlenül, hogy milyen irányzatúak voltak. A kommunisták különösen fontosak voltak, mert 45 után az ő kezükbe került a hatalom. Tehát első kézből tudtak mondani sok mindent, amihez nem lehetett hozzáférni, mert az irattárak nem voltak hozzáférhetőek. Így tudtam meg az egyik résztvevőtől, hogy úgy döntött az illegalitásban lévő észak-erdélyi magyar kommunista szervezet, hogy deputációt meneszt Moszkvába. Hogy megkérdezze, most mi legyen az álláspont ebben a kérdésben. Mert elemmentárisan persze hogy jóváhagyták. És az volt az álláspontjuk, hogy ők ezt elfogadják, és helyeslik, mert ugye a józan ész szerint, fele ide, fele oda, valahogy ezt így ők el tudták fogadni. És akkor elmentek Moszkvába. Végül is Dimitrov fogadta őket, aki megszervezett egy tanácskozást a Budapestről, illetve Magyarországról és Romániából oda került kommunista emigráns vezetők között, és e között az észak-erdélyi deputáció között. Hogy akkor ott beszélje meg a három fél. És akkor ott volt, ugye, Rákosi, Révai a magyar részről, román részről pedig Pauker Anna, Kisnyevszki és mások. A csodálatos az egész dologban az volt – és idézem az illetőt, aki szintén részt vett, akkor mint fiatal, a KISZ részéről. „Képzelve el, hogy ugye, ezek a nagyrészt vagy szinte kizárólagosan zsidó származású emberek úgy veszekedtek, mint a vakok, Erdélyen. A magyarok azt mondták, hogy az Magyarországot illeti, a románok azt mondták, hogy Romániát illeti.” Azután persze a történelem megoldotta ezt a kérdést, a szovjetek egy darabig lebegteték az álláspontjukat, és eldöntötték ezt a kérdést. Na ezt csak az érdekesség kedvéért meséltem.

Na most 45 után beindult egy új helyzet. Egy új történelmi korszak Romániában, amikor a Magyar Népi Szövetség vezetésével a magyarok nagyon komoly politikai szerephez jutottak. Más struktúrát követve, más formában, de megismétlődött az Országos Magyar Párt, és a korai baloldali mozgalmak által már produkált minta. Az egypártrendszer, mert a Magyar Népi Szövetség nem tűrt meg maga mellett semmilyen más magyar szervezetet, és az egyértelmű függőség ez esetben a Román Kommunista Párt vezérkarával szemben. A Magyar Népi Szövetség vezetői úgymond titkolt kommunisták voltak, ezt nyíltan nem vállalták, nem mondták meg az embereknek, de mindenki tudta. Kacsó Sándorral és többekkel beszélgettem személyesen, és mondtam, nem zavarta Önöket, hogy amikor a Székelyföldre kimentek agitálni, erről nem beszéltek senkinek? Azt mondta, hogy nem, egyáltalán nem. Akkor nem volt tanácsos, mert akkor nem szavaztak volna rájuk. De az természetesen nyilvánvaló volt, hogy ők hová kötődnek. Óriási ereje volt ennek a tömörülésnek. A Magyar Népi Szövetség saját jogán a 46-os választásokon bekerült a román parlamentbe. Amúgy ezt a választást masszívan meghamisították Romániában. A történelmi pártokat gyakorlatilag akkor semmisítették meg, a Nemzeti Parasztpártot, a Nemzeti Liberális Pártot, hiszen evidens módon többségbe kerültek volna a kommunistákkal szemben, de erőszakkal kihozták többségbe a kommunista-szociáldemokrata frontot. A Magyar Népi Szövetséget önállóan engedték futni, vagyis menni a választásokon, mert hozta a teljes magyarságot. Meg kell azt is érteni, hogy ennek is megvolt a logikája. A háború után vendettahangulat volt, bosszúállás. Akkor sokan a kommunistákban látták a menekülés lehetőségét. Tehát nem lehet azon csodálkozni, amikor előbb-utóbb nyilvánvalóvá vált, hogy a Magyar Népi Szövetség hol áll. Ez nem tántorította el a romániai magyarok nagy tömegeit attól, hogy rájuk szavazzanak. A Magyar Népi Szövetség születésébe bele volt kódolva természetes bukása, de addig, amíg szükség volt rá, engedték futni és működni, s amikor 49-ben már nem volt rá szükség, akkor eleinte még csak ilyen tisztán propagandaeszköznek használták, majd felszámolták. Ami a propagandaakciót illeti, megint egy anekdota. 1949-ben a Magyar Népi Szövetségnek már semmilyen politikai szerepe nem volt, de még fölhasználták – a szervezete még megvolt, különösen a Székelyföld katolikus részében, mert Háromszék az már inkább református – Csíkba küldöttségeket menesztettek, hogy megsegítsék a magyar elvtársakat. Magyarországon a Rajk-per zajlott akkor éppen, és hogy megvitassák ezt a kérdést a székelyföldi vidéki lakosokkal, hogy mi a helyes, hogy Rajkot elítélik, és hogy halálra ítélik. És hogy ezzel értsenek egyet. Gondolták, hogy nagyon kemény agitációba kell itt kezdeni, hogy meggyőzzék őket. Láttam egy ilyen belső jelentést erről, a Magyar Népi Szövetség egyik akkori korifeusa ír-

ta, ez a kezembe került, meg is van. Döbbenet nézi, hogy lelkesen támogatják a derék székelyek Rajk elítélését. Nem volt világos, hogy most mi van. Hát ezek a derék székelyek aztán végképp nem voltak kommunisták, és tudjuk, hogy a Rákosi-rendszer kreálta azt a pert. És kiderült, hogy azt mondja, úgy kell neki, jól tette, mert Mindszentyt ő vitte be a börtönbe. Nos, erre volt jó.

Szünet! Az egész kommunista korszakról tulajdonképpen nincs mit beszélni politikai értelemben. 1989 decemberében újraindult a politikai élet Romániában. Megteremtődött a lehetősége annak, hogy a magyarság újból megszervezze önmagát. Nos, a születés pillanata nagyon érdekes volt. Az RMDSZ Bukarestben született meg, mégpedig úgy, hogy Domokos Géza – főnököm is volt a Kriterionnál, mint annak az igazgatója – lett az RMDSZ első elnöke. Szoros kapcsolatok fűzték Iliescuhoz, aki a fordulat után Romániában első ember volt. Abban a bizonyos, távolról sem forradalomnak nevezhető átmeneti rendszerben, amit Nemzeti Megmentési Frontnak neveztek akkor Romániában, ami tulajdonképpen azt jelentette, hogy a hadsereg és a Securitate kihátrált Ceausescu mögül, puccsot csinált ellene, és akkor keresett olyan politikai figurákat, akik egy új helyzetben posszibilisek voltak, és hát Iliescu ebbe a kategóriába tartozott. Az RMDSZ ebben a konstrukcióban született meg, szintén Bukarestben. Egyúttal azonban Erdélyben is, Kolozsváron, Marosvásárhelyen. És ezzel elindult a kezdetektől is egy belső konfliktus az RMDSZ-ben. A spontán szerveződés, az alulról felfelé való szerveződés, és a központi irányítás a román hatalmi struktúrákhoz való közvetlen vagy áttételes kapcsolódás között. Ilyen értelemben azt lehet mondani, hogy persze nem hasonlítható össze a Magyar Népi Szövetség és a RMDSZ helyzete, mert hisz mégis egy lassan, nehezen, de mégiscsak konszolidálódó demokráciában él Románia is, amely garantálja a politikai pluralizmust. Tehát ilyen értelemben nem beszélhetünk egy olyan típusú függőségről, mint ami a korai kommunista totalitarizmus éveiben már megvolt. Azért mondom ezt, hogy korai kommunista totalitarizmus, mert Románia egyébként a korabeli Jugoszláviához, Bulgáriához hasonlóan már '45-től egy kvázi egypártrendszeres rezsimben élt. Nem mint Magyarország, Csehszlovákia. Egyébként Lengyelország is, az orosz erőszaknak köszönhetően, ezt a formát követte. Tehát erőszakkal már '45 után a kommunistákat segítették hatalomra. Na most nagyobb autonómiát élvez, de mindig ott van a kötöttsége a román hatalmi körökhöz. Amiben viszont egyértelműen az Országos Magyar Pártnak és a Magyar Népi Szövetségnek a hagyományait követi: az RMDSZ megint az egypártrendszer, a magyarságon belüli egypártrendszernek az elkötelezettje.

És akkor itt zárnám ezt a kis történeti bemutatót, mégpedig azzal, hogy elmondom, pillanatnyilag hogy néz ki a helyzet. Azért beszélek tulajdonkép-

pen a romániai politikai viszonyokról és helyzetekről, mert olyan, hogy kisebbségi modell Romániában, nincs, nem létezik. Egyrészt azért, mert az ottani magyarok mindenekelőtt nem tekintik magukat kisebbségnek – ez az egyik – hanem nemzeti közösségnek. Ez azért persze formalitásnak tűnik. Mindenki tudja, hogy számbelileg kisebbségben vannak, Erdélynek közel 8 millió lakosa van, és abból olyan egymillió 600 ezer a magyar – a népszámlálási adatok szerint. Tehát kisebbség még Erdélyen belül is, de mentalitásban, gondolkodásmódban, és különösen a tömbmagyar területeken, tehát a Székelyföldön és a határ mentén nem tekintik eleve kisebbségnek. Kettő: nincs modell, mert nincs olyan, hogy kisebbségi önkormányzat, ami azért Magyarországon létezik. Lehet vitatni, lehet kritizálni, de mégiscsak létezik, és ugye hallottuk, hogy nem is olyan rossz, legalábbis papíron. Ilyen Romániában nincs. Tehát közjogi jogosítványokkal rendelkező testület, amely magának a kisebbségnek az ügyeiben döntési kompetenciákkal rendelkezne, Romániában nincs. Nem azt mondom, hogy semmi nincs, sok mindent szabályoztak: nyelvhasználat, kétnyelvű táblák, ezeket mind megoldották, de kormány szinten, és tulajdonképpen a politikai képviselő az erdélyi magyarságnak úgy történik, hogy mindenféle kormányban, megyében és testületekben jelen vannak a magyarok is. Végzik, amit tudnak, de nincs közjogi kompetenciákkal rendelkező testületük. És hogy mennyire nincs, azt most azzal tudom igazolni és bizonyítani, hogy nem a radikális székelyföldi területi autonómiát említettem, amit ugye egyre inkább követelnek az ottani magyarok. Ennek mindenféle testületei természetesen csak papíron léteznek. Hanem azt sem sikerült keresztülvinni – és ez már egy következmény politikai realitás Romániában –, azt a kisebbségi törvényt, amit az RMDSZ kezdeményezett. Az RMDSZ jelenleg a kormánykoalíció tagja, és kulcsfontosságú helyzetben van, ha az RMDSZ nem szavaz a hatalmi többséggel, akkor megbukik a kormány. Tehát nem úgy van, hogy véletlenszerűen, időnként kerülnek döntéshelyzetbe, hanem folyamatosan ott vannak, és mégsem tudja az RMDSZ keresztülvinni azt, hogy elfogadtassa a saját koalíciós partnereivel azt a kisebbségi törvényt, amely legalábbis a kulturális autonómiát garantálná. Nagyon leegyszerűsítve miről van szó? Arról, hogy oktatás, kultúra, tájékoztatás meg még néhány részterület, de főként ezek, amiket említettem, ebben magyarok által választott testületek döntési jogokkal kell hogy rendelkezzenek. Beleértve például azt, hogy az Oktatásügyi Minisztériumtól leosszák azokat a kompetenciákat, amelyek az iskolarendszerre vonatkoznak, tehát az igazgató kinevezési jogkörét és a többi, és a többi. Persze a szakmai ellenőrzést továbbra is a minisztérium gyakorolná. Tehát nem megengedve, hogy ott össze-vissza bármilyen képzettség nélküli emberek delegáljanak és kinevezzenek, de maga a személy kiválasztásának a joga gyakorlatilag ennek a tes-

tületnek a kezében lenne. Az RMDSZ-t a saját koalíciós partnerei fűrják, ahogy tudják, és sajnos úgy néz ki, hogy amit ők szinte biztosra vettek, hogy keresztül tudják vinni, nem tudják keresztülvinni. Nos, tehát ez a pillanatnyi helyzet Romániában, ami a politikai erőviszonyokat illeti általában, és a kisebbségi modell állapotát általában.

És akkor befejezésül arról beszélnék még két-három mondat erejéig, hogy a magyarságon belül mi most a helyzet. Az RMDSZ, illetve az alternatív szervezetek. Ez volt most nagyon izgalmas, politikailag napirenden lévő kérdés. Ugyanis, ezt bizonyára tudják, hogy régóta tesz kísérletet az úgynevezett radikális ellenzék – így nevezik Erdélyben a magyarok körében – arra, hogy külön, önálló pártként bejegyeztesse magát. Ezt az RMDSZ minden lehetséges eszközzel gátolja. Egyébként egy kőkorszakbeli párttörvény létezik Romániában, Kazahsztánban van ehhez hasonló, olyan mérhetetlenül sok aláírás kell a pártalakításhoz, névvel, személyigazolvány-számmal 16 megyéből. Nagyon fontos, Erdélyben 13 megye van, tehát még három régió megyéből is rákényszerítik őket, hogy megyénként nem tudom hány száz aláírást szedjenek még össze. Bukarestből még össze tudják szedni, de hát elég nehéz máshonnan. Nos, ennek ellenére, tehát hogy egyszer elvéreztek, most komolyabban, alaposabban készülnek. Úgy néz ki, hogy ezt a kérdést meg fogják tudni oldani. Lesz egy új erdélyi magyar párt, ez viszont felveti annak a lehetőségét, veszélyét – fogalmaz az RMDSZ – hogy elvesz az erdélyi magyarság parlamenti képvisellete. Ennek ellenére az érintettek nem riadnak vissza, sőt, úgy tűnik, hogy osztdóással szaporodnak, mert épp a legfrissebb információ szerint két pólusa van, természetesen, ennek a radikális ellenzéknek, az egyik Székelyföldön, a másik pedig Partiumban, és nem egyeznek. Tehát úgy tűnik, hogy a partiumi rész is kénytelen lesz egy harmadik, tehát önálló pártként bejegyeztetni magát. Egyébként remény van rá, a miniszterelnök megígérte, hogy nagyban megkönnyítik a pártbejegyzési törvényt. Tehát elképzelhető, hogy már egy következő fázisban ezt jóval kevesebb aláírással is meg lehet majd oldani, ahogy normális is. Sőt, mint hallom, ha ez a két szervezet konstituálódik, vagyis megalakul, akkor mozgolódnak a liberálisok is, Eckstein-Kovács Péter vezetésével van egy liberális irányzata is az RMDSZ-nek, amely lehet, hogy külön párttá fog alakulni.

Na most önök azt mondhatják, hogy mi ez, ez kész katasztrófa, ez a vég. Szerintem szó sincs róla. Egyszerűen beáll egy olyan kényszerhelyzet, ami a szlovákiai modellt idézi. Azért mondom, hogy nem az ittenit, hanem a szlovákiaiakat. Ott sikeres alternatívát találtak erre a helyzetre, egyszerűen alapelv, hogy a kisebbségen belül is pluralizmust kell garantálni. Mondani sem kell, nem lehet demokratikus az a szervezet, amely ahhoz ragaszkodik, hogy egyedül képviseljen egy több százezres, nem beszélve milliósánál nagyobb közösséget. Még-

is tudunk egy nagyon pozitív példát, a szlovákiai, ahol létezik egy olyan, hogy Magyar Koalíció Pártja. Egyszerűen a parlamenti választások – és nem csak a parlamenti választások – előtt le kell ülni egymással, és fel kell osztani a listát. Tehát előtte vagy önkormányzati választáson, vagy valamilyen másik módon, az erőviszonyokat persze bemérik, mert nem követelhet egy vékonyabb párt többet, mint a másik. Erre előbb-utóbb kialakulnak a kritériumok, és akkor lehet közös listán menni. És ez az, ami körül forog az egész kérdés. Én remélem, hogy nem a teljes anarchia fog következni. Személyes véleményem az, hogy akár egy négyéves kiesés nem a világ végét jelentené. Tulajdonképpen az RMDSZ elért addig a határig, amit kormányzati szerepvállalással el lehetett érni. Azt nagyjából elérte, és szembesült a saját korlátaival. Egyet már említettem. Nem tudta keresztülvinni a kulturális autonómiát. Van még egy, ami szintén egy szerény cél, de logikus, ésszerű cél, amit meghirdettek, és azt sem tudták keresztülvinni. Ez az úgynevezett fejlesztési régiók átszabása. Romániában, ugyanúgy, mint Magyarországon, úgynevezett fejlesztési régiók vannak, tehát 4-5 megyéből álló régió, ami persze csak nevében emlékeztet a nyugat-európai megfelelőjére, mert semmiféle tényleges kompetenciája nincs. Annyi, hogy bizonyos pénzeket innen-onnan kap, és akkor azt elosztogatják. Fejlesztési források felhasználására jött létre, és hogy egyáltalán az EU felé tudja mondani Románia, hogy van régiója. Ezeket az igazi kompetencia nélküli régiókat megpróbálta az RMDSZ úgy átalakítani, hogy a három székelyföldi megye, tehát a két tisztán székelyföldi megye: Hargita és Kovászna meg Maros megyének körülbelül a fele – ez adja ki a történelmi Székelyföldet – ezt alakítsák önálló fejlesztési régióvá. Hangsúlyozom, nem területi autonómia, nem regionális kormány, semmi, ami itt a Vajdaságban evidencia, még akkor is, ha nem sok kompetenciája van. Ez esélytelen. Magyarul, eléggé holtpontra van a helyzet. Nagyon őszintén mondom ezt. Belpolitikailag is, most magyarokon belüli belpolitikáról beszélek Erdélyben, holtpontra jutott a helyzet. Úgy látszik, hogy az RMDSZ nem tudja tovább az integráló szerepet betölteni, de ugyanakkor feladni sem akarja a pozícióját. Ugyanakkor a bukaresti politikai erőviszonyokat figyelembe véve is ez egyfajta holtpont. Kiút – most egy pozitív példa erejéig – Magyarország. Eddig inkább negatív kontextusban említettem az anyaországot, most megemlítenék egy nagyon fontos strukturális reformot, amiről sok szó esik Magyarországon az új kormány megalakulása kapcsán. Talán van remény, hogy az ellenzék is támogatni fogja, ezt a közigazgatási reformot. Szó van arról, hogy megszüntetik a megyéket, nem úgy, ahogy eddig a szocialisták, hogy jó, legyen régió, de maradjon meg a megye is, de ez csak duplázza a testületeket, ezt nem lehet így csinálni. Gyakorlatilag a Szabad Demokraták Szövetsége meggyőzte a Magyar Szocialista Pártot, erről van szó, és

az a tény, hogy a FIDESZ, a legjelentősebb ellenzéki párt frakcióvezetője Navracsics Tibor, a regionalizmus egyik elismert szakértője és híve, némi reményre jogosít a tekintetben, hogy ezt a kétharmados törvényt, mert ez kétharmados, a két nagy párt képes lesz megszavazni. És ha ezt megcsinálják Magyarországon, ez minden irányban pozitívan tudna kihatni, Románia felé elsősorban, tehát Erdély felé, de Szlovákia felé is, és még ide is, mert itt is hiába vannak meg a nagyszerű intézmények, ha nincsenek kompetenciák. Magyarországon lehet, hogy nem lesz olyan, hogy regionális kormány, nem fogják úgy nevezni, de lehet, hogy több kompetenciája lesz, és főként, amit legalább megadnak, azt be is tartják. Tehát még ide is lehet pozitív kihatása, úgyhogy azért azt hiszem, hogy mindent összevéve a kép nem rózsás, de hát azért némi reményekre is jogosít. Köszönöm szépen!

KÉRDÉSEK MOLNÁR GUSZTÁVHOZ

Csorba Béla: – Azt hiszem, abban egyetértünk, hogy igen érdekes, élménydús beszámolót kaptunk a romániai, és azon belül az erdélyi helyzetről Molnár Gusztávtól. Néhány konkrétum érdekelne. Hogyan látja, van-e reális esélye annak, hogy az RMDSZ a következő választások előtt hátat fordítson a kormánynak? Ezzel összefüggő kérdés, hogy hogyan ítéli meg a kisebbségi szervezetek, kisebbségi pártok kormányzati felelősségvállalását, és az autonómiáért folytatott politikai küzdelmeket? Nincs-e ellentmondás a kettő között? A kormány szerep ugyanis olyan napi kompromisszumokba kényszeríti bele a politikai pártot, pártokat, amelyek sok esetben lehetetlenné teszik számukra az elvi szintű politizálást autonómiaügyben. És a harmadik kérdésem: lát-e arra esélyt, hogy az Európai Unió, illetve az a tény, hogy Románia csatlakozásra vár, növelje a Romániában élő kisebbségek esélyeit? Itt természetesen elsősorban a magyarokra gondolok, de arra, azt hiszem, nem árt fölhívni a figyelmet, elsősorban az itt ülő szerb kolégák végett, hogy a Bánságban jelentős számú szerb kisebbség is él. Köszönöm!

Petar Lastić: – Milyen a kisebbségek parlamenti képvisellete a román parlamentben? Ugye egy dolog a magyar nemzeti közösség, amely saját pártja révén, különleges szabályok nélkül is jelentősen részt tud venni a parlament munkájában, de a többi kisebbség gyakorlatilag olyan kis létszámú, hogy általános szabályok szerint nem tudna abban részt venni. Ez hogyan lett szabályozva Romániában? Halljuk, hogy esetleg valamilyen változások lennének ezen a téren, és hogy mi a gyakorlat. Hogyan tudják ezt kihasználni a nemzetiségek Romániában?

Molnár Gusztáv: – Kezdeném az utóbbival, mert ez egy nagyon konkrét kérdés. Erre elég egyértelműen lehet válaszolni. Románia ezt a kérdést megoldotta, szemben Magyarországgal. Ez a kérdés ott megoldott, abban az értelemben,

hogy azokra a kisebbségekre, amelyek normális parlamenti úton nem juthatnának képviselőhez, más szabályok érvényesek. Nem hivatalból kapják a parlamenti helyet, de egy hely jár minden kisebbségnek. Úgy is szokták a román közéletben őket nevezni, hogy „más, nem magyar kisebbségek”. Ők csak a képviselőházban kapnak mandátumot, a szenátusban nem. Romániában két ház van: alsó- és felsőház, és ez a képviselőházi mandátumok számát szaporítja. Az az érdekes, és gondolom, hogy a kérdés inkább erre vonatkozik, hogy ezek a kisebb, tényleg kis létszámú kisebbségek, hogy oldják meg ezt a kérdést. Minden apró részletét nem ismerem ennek a problémának. Én azt is észrevettem, hogy sokszor érdekes belső küzdelmekre adott ez módot. A románok még viszonylag nagy létszámúak, bár az ő létszámuk egészen sajtószerű kérdés, mert rejtőzködők, tehát politikailag viszonylag kevesen kötelezik el magukat. Vannak görögök, szerbek, vannak például Krassószörény megyében horvátok, vagy 2-3 falu, csehek, szlovákok is Romániában. Itt a választásokon el kell érni egy minimum értéket. Ha jól tudom, ez a kétezer. Azt hiszem, abszolút számban van ez meghatározva. Egy bizonyos számot el kell érni, és akkor így van egyfajta küzdelem a kisebbségek között is, amíg kialakul, hogy melyik az a szervezet, amelyik tényleg mozgósítani tudja választóit. Ezt példaként is tudnám ajánlani, hogy ha Magyarországon előbb-utóbb napirendre kerül ez a kérdés, akkor meg kell adni egy küszöböt, amit kötelező legyen átlépni. Ez próba. Mert például egyértelmű, hogy a tiszta köklereket, akik ezt üzletből csinálják, így valamivel könnyebb kiszűrni. Tény az, hogy az az aggály, ami Magyarországon az ilyenfajta képviselővel kapcsolatban megmutatkozik, miszerint fontos dolgokat esetleg eldönthetnek, és közben nem 100 százalékosan legitím a jelenlétük, ha szó szerint értelmezzük a képviselői demokráciát, akkor fennáll. Tudomásom szerint Romániában van majdnem 10 ilyen kisebbségi képviselő – általában a kormánypártokat szokták támogatni – de nem tudok olyan helyzetről, amikor rájuk mutogattak volna ujjal, hogy na most miattuk alakult a dolog így vagy úgy. Érdekes volna erről részleteiben valakivel akár egy kis elemzést készíttetni. Biztos, hogy az RMDSZ-nek is vannak erre szakemberei. Ezt jó volna részleteiben is ismerni, különösen Magyarországon, ahol ez még megoldatlan.

Akkor most Csorba Béla kérdéseire próbálok válaszolni. Az első nagyon érdekes kérdés, hogy kiválthat-e az RMDSZ a kormányból a parlamenti választások előtt, tehát gyakorlatilag elégedetlenségét kifejezésre juttatva. Például végleg bebizonyosodik, hogy a kisebbségi törvényt nem tudja átvinni, amihez programszerűen kötődött. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a korábbi ciklusban, amikor a szociáldemokraták voltak hatalmon, kívülről támogatta az RMDSZ őket, tehát volt egy megállapodás a Szociáldemokrata Párttal, és meg kell ad-

ni, hogy azt betartották. Akkor sikerült keresztülvinni a helységnévtábláknak a kétnyelvűsítését, beleértve a vasútállomásokat, ami egy figyelemreméltó dolog, mert Európának ebben a térségében a vasút valahogy nagyon az állami-ságot szimbolizálja. Azon még én is meglepődtem, amikor megláttam, hogy Nagyvárad, vagy akármi, ki van téve a vasútállomáson is. Ez azért egy kétségtelen eredmény, és ezt abban az időszakban sikerült elérni. Van még egy látványos dolog, ami egyedi ugyan, de szimbólumértéke van: az aradi Szabadság szobor helyreállítása. Ez megint egy nagyon komoly, meg kell adni, hogy egy tabu kérdés volt hosszú évtizedeken keresztül. Tehát igenis el lehetne várni a szó betartását. A koalíciós partnerei megígérték az RMDSZ-nek, hogy ezt a törvényt átviszik. Tehát véleményem szerint az RMDSZ, hogy a becsületét mentse, és különösen, hogy ha neki rivalizálnia kell majd egy elkövetkező helyzetben más magyar pártokkal, akkor én a helyében nagyon is megfontolnám ezt a lépést. Ugyanakkor tudni kell, hogy az RMDSZ egész vezérkara olyan mértékben van beépülve az államapparátusba, és a hatalmi játszmáknak olyan mértékben részese, hogy egy nagyon komoly klientúrája van az RMDSZ-nek, amely így fontos pozíciót ad. Ez nem azt jelenti, hogy illetéktelenül kapja meg. Egyszerűen – tájékoztatásügyi minisztérium, közlekedésügyi minisztérium, energiaipari minisztérium – mindenfélében államtitkári szintig ott vannak. Egy-két helyen miniszter is. Ez azért nem lényegtelen, nem beszélve arról, hogy megyei szinten is nagyon sok pozíciójuk van. Tehát megfontolandó. Ők szerintem pillanatnyilag nem tudják eldönteni, hogy perspektivikus szempontból, politikai rezon szempontjából a kilépés volna indokolt, a mindennapi érdekek és a klientúra megtartása szempontjából pedig a bennmaradás. Nem tudták még ezt eldönteni. Én nagyon remélem, hogy lesz annyi erejük, hogy meglépjék ezt a dolgot. Tehát, hogy amennyiben nem lesz törvény, akkor levonják a konzekvenciát. E pillanatban Romániában egy latens háború dúl az államfő, Traian Basescu elnök és a kormány között. Az elnök minden módon meg akarja bukztatni a kormányt, csak azt várja, hogy az EU-dolgok már fussanak le, és abban a percben borítani akar, mert nem szereti ezt a kormányfőt, mert túl önálló. Fafejű, egy nemzeti liberális, nagyon meglepően, nem gondolta senki, hogy képes erre. Na most, ha az RMDSZ kilép a kormányból, tulajdonképpen a teljesen hatalomnámias Basescu támogatójává válik. A politika mindig soktényezős játék. Tehát bele kell kalkulálni ezeket a dimenziókat is. Nem könnyű döntés, és főként nem egyértelmű.

A kisebbségi politikusok vagy pártok kormányzati szerepe, illetve az autonómiakövetelések összeegyeztethetőek-e? Teljesen egyértelmű és világos a válaszom: nem. Ez az a szint, amit kormányzati részvétellel nem lehet már elérni.

Mondtam, a legekleatásabb példa erre a teljesen értelmetlen papír-régiók átszabására irányuló szándék. Tehát a fejlesztési régiók szintjén sem tudta az RMDSZ elérni, hogy a Székelyföld egy különálló egységgé váljék, ami aztán se nem oszt, se nem szoroz. Hát még akkor egy tényleges autonómiát! Tehát ez egy más szinten vetődik fel. Én azt hiszem, hogy nemcsak Erdélyben, máshol is vannak egyéb eszközök is. A kormányzati politizálás és az erőszak útja között számos eszköz létezik. Meggyőződésem, hogy a magyarok politikai kultúrájába nem fér bele az erőszak alkalmazása, nem fognak ehhez folyamodni, de a kényszerítő eszközöknek még széles tára van. Ki lehet menni az utcára, ki lehet menni Európába, kampányolni lehet. Sok mindent lehet. Az autonómia és különösen a Székelyföld területi autonómiája egy ilyen kérdés. Nagy erők állnak mögötte. Tömbmagyarság van. Tehát nem lehet levenni, lesöpörni, ugyanakkor esély van rá, hogy ezt normális politikai alkuk keretében megadják. Itt akkor mást kell.

Kérdés volt még az, hogy az EU-csatlakozás elősegítheti-e a kisebbségi követelések érvényesítését. Tudjuk, hogy Európában, hogy a legutóbbit említsem, a katalán példát, milyen is. Ahol azt hittük, hogy már mindent megkaptak, hogy minden csodálatos, és jól van, hogy van saját kormányuk, van saját parlamentjük, és saját rendőrségük. Ezt azért mondom itt – mert egy normális regionalizmusba az is kötelezően beletartozik, hogy a regionális kormány és parlament az erőszak-szervek fölött is rendelkezik. Meg vannak szabva azok a területek: nemzetközi terrorizmus, imigráció, drogügyek, amiben a központi bűnüldöző szervezeteknek megmarad a kompetenciája. Ezt minden normális régió tolerálja. De a normális közrend fenntartásához semmi köze a központnak. Azt helyi szinten kell megoldani. Ez is megvan nekik, és mégis tovább léptek, és a kérdés most még mindig nem lezárt. Például most ugye arról forog Katalóniában a kérdés, hogy egyértelműen nemzetként kívánják magukat deklarálni. Na most ez ott fontos, mert nemzetiségnek tekintik őket, és nem nemzetnek. Mert van egy olyan fikció a spanyolok fejében, hogy a nemzet az egy, és amellet még vannak mindenféle nemzetiségek. De nemzet mégiscsak egy van. És most a dodonai válasz – úgy tudom – Zapatero, aki nagyon ügyes politikus, ez a szociáldemokrata miniszterelnök, aki hatalomra került, és egyből kivonta csapatait Irakból, és nem szégyellte, ezt ígérte, meg is csinálta. Ez nem egy ijedős típus. A baszkokkal meg mer egyezni. Ez egy nagyszabású politikus. Ezt merem állítani. Olyan tabukérdéseket mer napirendre tűzni, amit a többiek mindig csak kódósítottak. Ő is egy ilyen „fából vaskariká.” Most ő meg azt mondja, jó, akkor legyen nemzeti entitás. Ismerjük ezeket a dolgokat, de végül is tud-e segíteni vagy nem tud az EU? Hát egy példával élnék. Vagy két évvel ezelőtt Jean Luc Duen volt belga miniszterelnök, aki, amikor az Eu-

rópai Unió konventje működött, tehát ahol az alkotmányt megszerkesztették, amelyben Giscard D'Estaing mellett nagyon fontos szerepe volt, egy alkalommal Budapestre jött egy szakmai tanácskozásra. Azon én is részt vettem, és valaki megkérdezte tőle, hogy szerinte Románia EU-tagsága – így, szó szerint – valamit lendíthet-e az ottani magyarok – Ő így fogalmazott – kollektív jogainak az elismerésében. Ezt mondhatta volna még keményebben, hogy autonómiájának elismerésében. Akkor Duen nagyon őszintén azt mondta, hogy az Európai Unió boldog örömmel támogat minden ilyen, meg még ennél jóval radikálisabb megoldást is, amit az illető ország megvalósít és megcsinál. Ő azt támogatja lelkesen. Azt azonban ne várják tőle – ezt már nem tette hozzá, de evidens volt – hogy ő ki fogja kényszeríteni. Az EU így működik. Az EU úgy működik, hogy bizonyos területeken szupranacionális szinten mozog, főként gazdaságpolitikai kérdésekben. Most volt szó arról, hogy a terrorizmus elleni védekezés miatt az idegenrendészet és az igazságügy is közösségi szintre fognak emelkedni. A pénz közös, de az, hogy milyen a belső jogrendje egy országnak, milyen a közigazgatási rendszere, az a nemzeti szuverenitás körébe tartozik. Tehát Belgium elment a maximumok maximumáig, bizonyos szempontból túlzásba is viszi. Én gyakran járok oda, főleg a flandriai részébe, és valósággal bosszant, hogy franciául nem tudok velük kommunikálni. Egy szót nem tudnak franciául. Az egy külön kis holland nyelvű flamand ország. Hiába van minden egyes árucikken rajta két nyelven, hogy az micsoda, az ott élő nem is látja. Rajta van, azt legalább el bírom olvasni franciául, hogy mi az, amit megvásárolok, de őket nem érdekli. Tehát azt mondhatom, hogy szinte túlzásba is viszik, mert ennyire azért már nem kellene. Nem szégyen franciául tudni még egy flamandnak sem. De őszertük most törlesztenek, mert sokáig kötelező volt, most azzal törlesztenek, hogy demonstratívan nem tudnak franciául. Jól van. De ők elérik azt is, hogy például az ottani németek, akik 60 ezren vannak, gyakorlatilag teljes önkormányzatot élvezzenek. Csak azért nincs külön kormányuk, mint a flamandoknak meg a vallonoknak, mert neveléses volna, tehát maradnak a kulturális autonómia szintjén, mert az nekik elég, de országos szinten három nyelv a hivatalos. Mindezt meg lehet csinálni az Európai Unióban, de belefér az is, hogy a franciák nem hajlandók a mai napig elismerni, hogy a korzikai külön nép. Bár a hagyományos jakobinus centralizmust már ők is feladták. De az, hogy létezik korzikai nép, olyan nincs. Ez pedig ostobaság, mert persze hogy létezik. Mindenki tudja, hogy létezik, de ők ezt nem ismerik el. Tehát az EU ezt is tudomásul vette. Itt ne legyenek illúzióink. Ennek ellenére lehet kampányolni, lehet agitálni. Tehát ha Belgiumban szabad, ha Katalóniában szabad, ahol, ugye, hagyományos, úgynevezett

történelmi mélystruktúrái vannak a regionalizmusnak, ez nagyon fontos, mert ott, ahol sohasem volt, nehéz megcsinálni. Vajdaság egy ilyen, ahol történelmi gyökerei vannak, Erdélyben még mélyebbek. Említetted a százokat, az első autonómiájuk gyakorlatilag nekik volt ebben a térségben, II. Endre bullájának köszönhetően. Tehát ahol ilyen történelmi előzmények vannak, példák vannak, harcolni lehet érte. Teljesen legitim ez a küzdelem, de tény, hogy a küzdelmet a saját térfélen kell megvívni. Köszönöm szépen!